

MALMÖ HÖGSKOLA
Lärarytildningen
Individ och samhälle

Examensarbete

15 högskolepoäng

Vägledning inom gymnasiesärskolor – hur förbereds eleverna inför vidare studier och yrken?

Guidance counseling in special classes at upper secondary schools - How do they prepare the students for further studies and profession?

Blerta Murati

Emma Silow

Studie- och yrkesvägledarexamen, 180 hp

2010-12-06

Examinator: Laid Bouakaz

Handledare: Niklas Gustafson

Sammanfattning

Vårt examensarbete är en undersökning av hur gymnasiesärskolans studie- och yrkesvägledning ser ut. Examensarbetet utgår ifrån studie- och yrkesvägledarnas perspektiv.

Examensarbetet är en kvalitativ intervjustudie med sex verksamma studie- och yrkesvägledare som arbetar med gymnasieelever som ingår i särskola. Vi har avgränsat oss till fem gymnasieskolor i Skåne, en gymnasiesärskola och fyra allmänna gymnasieskolor som har specialutformade program för elever som ingår i särskola.

Teoriavsnittet består av fyra teorier och en vägledningsmodell. Kerstin Keens kompetensteori redogörs, likaså Ervin Goffmans stigmatsteori, Jean Piagets utvecklingsteori, Daniel Sterns utvecklingsteori samt Billy Law, A.G Watts och vägledningsmodell.

Resultatet visar att studie- och yrkesvägledarna förbereder eleverna inför vidare studier och arbeten med bland annat individuella vägledningssamtal och praktik. Studie- och yrkesvägledarna arbetar tillsammans med Arbetsförmedlingen Unga Funktionshindrade som är delaktiga i elevens skolgång främst vid praktik och valprocess inför framtiden. Resultatet visar även att studie- och yrkesvägledarna saknar kunskap och förberedelser från studie- och yrkesvägledarprogrammet om att arbeta med elever i särskolan. Dock ser inte alla studie- och yrkesvägledarna det som något negativt.

Vi analyserar bland annat studie- och yrkesvägledarnas skillnader i arbetssättet med elever i gymnasiesärskolan respektive allmänna gymnasieskolan. Studie- och yrkesvägledarna lyfter upp möjligheterna och inte hinder för eleverna, vilket vi går igenom i analysen samt hur studie- och yrkesorienteringen bedrivs på skolorna. Vägen till vidare studier och yrken ser lite annorlunda ut än för elever i gymnasiesärskolan än för elever i den allmänna gymnasieskolan. Målet är detsamma men arbetsmetoderna skiljer sig bland annat i form av involvering av skolan och kontakten med arbetsförmedlingen.

Nyckelord: Studie- och yrkesvägledning, gymnasiesärskola, kompetenser, diagnoser, förberedelse, vidare studier, yrken

Förord

Vi vill först och främst tacka de studie- och yrkesvägledare som ställt upp att intervjuas.

Vi vill tacka vår handledare Niklas Gustafson för våra fina samtal och hans tips och råd.

Vi vill även tacka vår handledargrupp för Ert korrekturläsande och Era synpunkter och även våra andra studiekamrater som funnits där för stöd.

Vi vill även ge ett stort tack till våra familjer och vänner som stöttat och peppat. Ni har funnits där och lyssnat och visat engagemang för vår studie.

Och slutligen vill ta tillfället i akt och tacka varandra för vår insats. Vi har haft fina och glädjerika stunder som varit ljuspunkten under denna tid. Men vi har även haft stressiga och kniviga stunder som inte kunnat arbetas bort om vi inte haft varandra.

Tack till Er alla, denna studie hade inte kunnat genomföras utan Er!

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	7
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	10
2.1 Syfte.....	10
2.1 Frågeställning	10
2.1 Avgränsningar	10
3. LITTERATURGENOMGÅNG	11
3.1 Kunskapsbakgrund om personer med en utvecklingsstörning	11
3.1.1 Begreppet utvecklingsstörning.....	11
3.1.2 Tilläggsdiagnoser	12
3.1.3 Personer med en utvecklingsstörnings möjligheter i skolans historia förr och nu	13
3.1.4 Personer med en utvecklingsstörning inom arbetslivet	15
3.2 Forskningsbakgrund om personer med en utvecklingsstörning	16
3.2.1 Socialt samspel inom gymnasiesärskolan	16
3.2.2 Hinder för delaktighet	17
3.2.3 Möjligheter och begränsningar inom gymnasiesärskolan	18
4. TEORI	20
4.1 Kerstin Keens "kompetensteori"	20
4.2 Erving Goffmans "stigmatsteori"	21
4.3 Billy Law & A.G Watts "vägledningsmodell"	22
4.4 Jean Piagets "utvecklingsteori"	23
4.5 Daniel Sterns "utvecklingsteori"	25
5. METOD	27
5.1. Kvalitativ intervju som metod	27
5.2 Urval och undersökningsgrupp.....	28
5.3 Genomförande	29
5.4 Validitet och reliabilitet	30
5.5 Forskningsetik.....	30
6. RESULTAT	33
6.1 Utbildningsbakgrund	33
6.2 Kompetens och arbetssätt	34

6.2.1 Förberedelse inför att arbeta o särskolan.....	34
6.2.2 Arbetsformer med eleverna.....	35
6.2.3 Studie- och yrkesorientering.....	36
6.3 Eleverna på skolan.....	37
6.3.1 Elevernas diagnoser.....	37
6.3.2 Upplevelser av vägledning.....	38
6.4 Elevernas studie och yrkesframtid.....	39
6.4.1 Förberedelser inför vuxenlivet.....	39
6.4.2 Vad händer efter avslutad skola?.....	41
6.4.3 Uppföljning av eleverna.....	42
7. ANALYS.....	44
7.1 Bakgrund.....	44
7.2 Kompetenser och arbetsuppgifter.....	44
7.3 Eleverna på skolan.....	45
7.4 Elevernas framtid.....	47
8. DISKUSSION.....	50
8.1 Förslag till vidare studier.....	54
9. REFERENSLISTA.....	55

1 INLEDNING

Att arbeta som studie- och yrkesvägledare innebär man kommer i kontakt med olika individer som har olika behov. Vi känner däremot att vi saknar kunskap om hur tillvägagångssättet i vägledningsarbetet med elever i särskolan fungerar. Under utbildningen har vi fått lära oss hur vi ska tillgodose klienters behov och därför är det viktigt för oss att även undersöka personer med utvecklingsstörnings behov och kvalifikationer. Vid flera tillfällen under vår utbildning har vi funderat på hur det hade kunnat vara att arbeta inom särskolan och att arbeta med elever som går på särskolan. Därför känner vi att vårt examensarbete kan vara en förberedelse för oss och andra blivande studie och yrkesvägledare inför att arbeta inom särskolan eller med elever som ingår i särskolan. Till stor del saknar vi kunskap och information om hur studie- och yrkesvägledning fungerar inom särskolan.

Gunnel Lindh har i sin avhandling, *Vägledningboken*, definierat begreppet vägledning som ett sätt att se på vilka behov som finns av vägledning. Gemensamt för de flesta sökande är att de står inför val studier, arbete och framtid och behöver hjälp med att lösa sin situation. För många sökande blir valsituationen försvårad av sociala, psykiska eller fysiska problem. Det finns olika perspektiv att se de sökandes behov utifrån. Lindh skriver om olika målgrupper som kan ha liknande bakgrund och livssituationer. Lindh använder begreppet funktionshindrade som en målgrupp vars arbetshinder kan variera. Att i första hand betrakta en sökande som en tillhörande målgrupp kan försvåra snarare än att underlätta en vägledningsprocess. (Lindh, 1988)

Skolverkets *Allmänna råd om studie- och yrkesorientering* (2009) betonar vikten av kompetens i arbetet med att uppmärksamma elevers möjligheter till vidare studier och yrkesval inom särskolan. Som blivande studie- och yrkesvägledare vill vi använda kompetensen att kunna förbereda elever inför vidare studie och yrken oavsett vilken möjlighet

eller bakgrund eleven har.

Allmänna råd om studie- och yrkesorientering tar även upp att i läroplanen för de frivilliga skolformerna Lpf94 har rektorn ett ansvar att se till att all undervisning, elevvård och syoverksamhet utarbetas så att elever som är i behov av särskilt stöd och hjälp blir tillgodosedda med det. En elev med psykisk eller fysisk funktionsnedsättning beroende av graden kan kräva att skolan anpassar studie- och yrkesorienteringen utifrån elevens behov. Det är viktigt att studie- och yrkesvägledaren har kunskap om och förstår att det kan vara en känslig balans för en elev med funktionsnedsättning och elevens möjligheter till vidare studier och yrken. Det är grundläggande att se till att elevens vilja till utveckling inte hämmas samtidigt som det är viktigt att medverka till att eleven inte bygger upp orealistiska förändringar inför framtiden. Skolor har ett ansvar att organisera studie- och yrkesorienteringen så att även elever med psykiskt eller fysiskt funktionshinder får erfarenheter och kunskaper från arbetslivet och därmed underlätta inför kommande studie och yrkesval (Skolverket, 2009;Lpf94).

Grundskolan ska enligt 1994 års *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet* arbeta för att varje elev ska kunna inhämta tillräckliga kunskaper och erfarenheter för att kunna granska olika valmöjligheter och ta ställning till frågor som rör den egna framtiden. Eleven ska också få en inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv och få kännedom om möjligheter till fortsatt utbildning i Sverige och andra länder.

Gymnasiesärskolan ska enligt läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) arbeta för dessa mål:

Skolan ska sträva efter att varje elev i gymnasiesärskolan eller särvox

- är medveten om sig själv och sin person och om sina förutsättningar och möjligheter
- kan kommunicera och behärskar det svenska språket/teckenspråk eller alternativ kommunikation och själv förstår andra,
- kan ge uttryck för erfarenheter, tankar och känslor,
- har insikt i den egna kulturen och känner till och visar förståelse för andra kulturer,
- känner till förutsättningarna för en god miljö, och
- känner till grunderna för samhällets lagar och regler samt sina rättigheter och skyldigheter i skolan och i samhället (Lpf94, s10)

Här syns tydligt i båda läroplanerna att eleven ska få kännedom och bli medveten om sina möjligheter under skoltiden och sina möjligheter efter att avslutat skolan, inte bara om vidare studier och yrken utan även förenings- och kulturliv. Alltså har skolan ett åtagande att

föbereda elever oavsett vilka förutsättningar eleven har. Vi ser det som att läroplanen förespråkar att elever får en grund för livslångt lärande, det vill säga blir förbereda inför den förändring som det innebär att gå från skolan till arbetslivet.

2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

2.1 Syfte

Vi vill med detta examensarbete undersöka hur studie- och yrkesvägledning ser ut inom gymnasiesärskolan. Vi vill också undersöka hur vägledarna förbereder eleverna inför vuxenlivet både när det gäller möjligheter till studier och till yrken.

2.2 Frågeställningar

Vi utgår utifrån dessa frågeställningar:

- Hur ser vägledningen ut på gymnasiesärskolan?
- Hur förbereds gymnasiesärskoleelever inför vidare studier och yrken?

2.3 Avgränsningar

Vi har valt att undersöka vägledningen ur ett studie- och yrkesvägledarperspektiv för att vi tror detta är det perspektiv vi bör utgå ifrån för att nå vårt syfte.

3 LITTERATURGENOMGÅNG

3.1 Kunskapsbakgrund om personer med en utvecklingsstörning

I det här avsnittet går vi igenom begreppet vad utvecklingsstörning betyder. Vi kommer därefter att förklara de vanligaste tilläggsdiagnoser som kan förekomma hos personer med utvecklingsstörning samt ta upp en av de vanligaste formerna av utvecklingsstörning som elever i särskolan kan ha. Vi går sedan in på hur personer med utvecklingsstörning har haft för möjligheter i skolan och hur det utvecklats till idag. Därefter går vi slutligen in på hur personer med utvecklingsstördas arbetsliv ser ut.

3.1.1 Begreppet utvecklingsstörning

Vi använder benämningen personer med en utvecklingsstörning i vårt arbete på grund av att det är just den benämningen som skolverket nämner. Dessutom används benämningen personer med en utvecklingsstörning i den litteratur och de elektroniska källor vi har arbetat utifrån.

Enligt Nationalencyklopedin (2010) så innebär utvecklingsstörning ett begåvningsmässigt funktionshinder som framkommer innan 16 års ålder, och personer med utvecklingsstörning är i behov av stöd i olika former som samhället ska tillhandahålla. För att få diagnosen utvecklingsstörning eller begåvningshandikappad som nationalencyklopedin benämner

utvecklingsstörning krävs att man har en intelligenskvot (IQ) under 70 på minst två begåvningsinstrument som mäter IQ.

Orsaker till att en utvecklingsstörning enligt Riksförbundet för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning kan uppstå är exempelvis vid hjärnskador före, under och efter graviditeten. Syrebrist i fostret eller i samband med födseln eller även senare i livet kan orsaka olika hjärnskador. Det kan bero på en knut på navelsträngen eller en avlossad moderkaka. Vid syrebrist är Cerebral Pares (CP) en vanlig hjärnskada. Svåra förlossningar kan orsaka grava rörelsehinder, spasticitet, epilepsi och utvecklingsstörning. (FUB,2010) Ofta kan det även vara skador som uppstår då modern missbrukat alkohol eller droger. Utvecklingsstörningen kan också uppstå då det är genetiskt betingat. Utvecklingsstörningen kan vara grav, måttlig eller lindrig. En vanlig form av utvecklingsstörning är Downs Syndrom. Andra funktionshinder som utvecklingsstörda oftast också har är syn- och hörselskador, epilepsi, CP-skador, autism, psykiska störningar. (NE, 2010)

3.1.2 Tilläggsdiagnoser

Personer med en utvecklingsstörning drabbas ofta av tilläggsdiagnoser något som vi anser är av vikt att skriva om och förklara i det här avsnittet samt vilka särskolemöjligheter som finns för en person med en utvecklingsstörning. Vi förklarar härnäst några av de vanligaste tilläggsdiagnoser.

ADHD

Det finns tre former av ADHD-diagnoser. Den första formens symptom är ouppmärksamhet, koncentrationssvårigheter och organiseringsproblem. Den andra formens symptom är hyperaktivitet och impulsivitet och är den ovanligaste formen. Den tredje och sista formen är en kombination av den första och andra formen och är också den form som är vanligast. (Kutscher, 2005)

ADD

ADD brukar klassas som ADHD med skillnaden att personer med ADD inte är hyperaktiva. (Nationalencyklopedin, 2010)

Autism

De som fått diagnosen autism fastställd har en kontaktstörning som leder till självförsjunkhet, avlägsenhet och opåverkbarhet. Autism förekommer i två former. Schizofren autism kännetecknas av inåtvändhet, otillgänglighet från verkligheten och ett tänkande som är fokuserat på det egna jaget och styrs av önskningar och fantasier för sitt behovstillfredsställe som inte påverkas av den yttre verkligheten. Infantil autism kännetecknas av kraftig nedsatt förmåga i socialt samspel, avvikande (språk gester, mimik och talspråk) utan istället oftast härmar andras språk och beteende och de har nedsatt språkförståelse. (NE, 2010; Gillberg & Hellgren, 2000)

Aspergers syndrom

Aspergers syndrom är en mildare form av autism och innebär att diagnosen ofta leder till besvär i social interaktion med problem under skolåldern och familje- och yrkesliv. Det förekommer ofta att personer med Aspergers syndrom har tonlöst tal, stel rörelseförmåga och begränsat kroppsspråk. Oftast har de ett fåtal intresse som de ägnar extrem uppmärksamhet och tid på. (NE, 2010; Kutscher, 2005)

Downs syndrom

Down syndrom är en utvecklingsstörning som orsakas av kromosomrubning. Personer som har Downs syndrom har ofta speciella drag utseendemässigt, vilket bland annat kan vara ett veck i inre ögonvrån, platt ansikte, tandavvikelse etc. men har också spår på beteendet. Människor med Downs syndrom lider oftast av ett eller flera av psykiska tilläggs-handikapp, avvikelser i den intellektuella utvecklingen, epilepsi, demens och för männen likaså sterilitet. (NE, 2010)

Tourettes syndrom

Personer som har Tourettes syndrom har oftast kännetäckande tics, snabba grimaser, huvudrörelser eller axelryckningar. Oftast är syndromet som mest besvärligt i tonåren. Det förekommer oftast att personer med Tourettes syndrom även har tvångstankar, bristande impuls kontroll och hyperaktivitet. (Kutscher, 2005; Gillberg & Hellgren, 2000)

3.1.3 Möjligheter i skolan för personer med en utvecklingsstörning

Skolan har som uppgift att överföra grundläggande värden, främja elevers lärande för att förbereda dem för att verka och leva och i samhället. Skolan ska även förmedla kunskaper som utgör den referensram alla i samhället behöver. (Lpo94) Läroplanen förklarar viken av att eleverna ska kunna få den kunskap de behöver för att fungera i samhället.

Det har inte alltid varit självklart att elever med utvecklingsstörning har likadana villkor som andra elever när det gäller rätt till utbildning. En temabild utgiven av Skolverket år 1998 skriver om att personer med en utvecklingsstörning sorterades till anstalter, externat och hjälpklasser under sen 1800tal och tidigt 1900tal. I en skolutredning från 1940 talet står det att numera bör vara och rustas till att fullgöra sin uppgift i samhället. (Skolverket, 1998)

Enligt en av statens offentliga utredningar från 2004 som heter *För oss tillsammans – om utbildning och utvecklingsstörning* så behövs vissa kriterier för att få gå på särskola. För att elever ska få gå på grundsärskola respektive gymnasiesärskola behöver kommunen göra en utredning. Under utredningen ska både barnet det gäller vara med och barnets föräldrar. Föräldrarna får därefter välja om deras barn ska gå på grundsärskola/gymnasiesärskola, om utredningen visar att eleven har en utvecklingsstörning. Villkoren för att vara elev i särskolan finns också undertecknad i skollagen står det att alla de barn och ungdomar som inte kan gå i grundskola eller gymnasieskola p.g.a. att de har en utvecklingsstörning får tillhöra särskolan som kommunerna har huvudansvar för. Landstinget får vara huvudman för en viss utbildning inom särskolan efter överenskommelse med kommunen. (SOU: 98)

Den obligatoriska särskolan omfattar två skolformer, det vill säga grundsärskolan och träningskolan. De elever som har en lindring utvecklingsstörning går på grundsärskolan och de med en grövre utvecklingsstörning som inte kan uppnå målen som grundsärskoleelev får gå på träningskolan. Elever som tillhör de här skolorna har rätt till att gå ett tionde skolår för att på bästa sätt kunna fördjupa sina kunskaper. I grundsärskolan erbjuds eleverna i stort sett samma undervisning som sker i grundskolan men undervisningen anpassas till varje elevs individuella förutsättningar. En individuell studieplan upprättas för varje elev i grundsärskolan. (Skolverket, 2010)

Skolverkets hemsida förklarar också att i träningskolan sker undervisningen genom fem ämnesområden istället för enskilda ämnen. De fem ämnesområdena innefattar estetisk verksamhet, kommunikation, motorik, vardagsaktivitet samt verklighetsuppfattning. Även i träningskolan ska ämnesområdena anpassas efter varje elevs förutsättningar och en

individuell studieplan.

Efter en avslutad grundsärskola eller träningskola kan elever med utvecklingsstörning välja att gå i en gymnasiesärskola som är en frivillig och avgiftsfri skolform. På gymnasiesärskolan erbjuds elever nationella, individuella och specialutformade program. Ifall en elev inte vill eller kan gå något av de åtta nationella program som erbjuds finns det alternativ i form av två individuella program. Gymnasieprogrammen är främst inriktade på yrkesförberedelser. Alla kommuner i Sverige har en skyldighet att erbjuda utbildning inom sarskolan. Allmänna bestämmelser om gymnasiesärskolan finns i skollagen och gymnasiesärskolan har samma läroplan som den vanliga gymnasieskolan det vill säga Lpf94. (Skolverket, 2010)

För elever i gymnasiesärskola är valmöjligheterna för gymnasieutbildningar begränsade kontra det som erbjuds i den allmänna gymnasieskolan. Även valmöjligheterna på arbetsmarknaden är begränsade för de som har en utvecklingsstörning. (SOU:98, Molin, 2004). Den statliga offentliga utredningen skriver också att elever som tillhör gymnasiesärskolan i regel får mer stöd och hjälp när beträffande aktiviteter efter skolan, alltså utbildning och yrken mer än vad gymnasieelever kan räkna med.

Särvux är en vuxenutbildning för utvecklingsstörda som vill komplettera sin utbildning från grundsärskola och gymnasiesärskola. Skolan består av grundläggande särvux vilket motsvarar grundsärskola och träningskola och gymnasial särvux vilket motsvarar nationella och specialutformade program i gymnasiesärskola. Särvux har egna timplaner och egna kursplaner. (Skolverket, 2010)

Enligt statistiska centralbyrån (2008) har antalet sarskoleelever i gymnasiesärskolan ökat kraftigt från år 1997 till 2007. År 1997 gick 4322 elever i gymnasiesärskolan. År 2007 har antalet ökat nästan till det dubbla då antalet elever vart 8233 elever.

3.1.4 Personer med en utvecklingsstörning inom arbetslivet

Trots nya utvecklingsmöjligheter på arbetsmarknaden är ändå funktionshindrade marginaliserade inom centrala sociala sammanhang och på arbetsmarknaden. Den teknologiska utvecklingen, framförallt informationsteknologin har sedan 1990 utvecklats på ett sätt som har medfört att tekniska arbetsmedel kan utnyttjas och användas av funktionshindrade. Rättigheterna till distansarbete har ökat genom att funktionshindrade nu

har rätt av olika skäl att få sysselsättningsgrad eller arbete till en bestämd miljö till exempel i kommunen de bor i. Däremot kommer inte sysselsättningsmöjligheterna förbättras för alla funktionshindrade. (Tideman, 2000) Arbetsförmedlingen ”Unga Funktionshindrade” är en speciell resurs som arbetsförmedlingen står för. De erbjuder bland annat studie- och yrkesvägledning för ungdomar mellan 15-30 år som har en omfattande funktionsnedsättning. Målet är att hjälpa människor med en funktionsnedsättning in på arbetsmarknaden. (Region Skåne, 2010)

3.2 Forskningsbakgrund om personer med en utvecklingsstörning

Vi kommer i forskningsbakgrunden ta upp tre avhandlingar. Den första är skriven av Martin Molin som tar upp det sociala samspelet i gymnasiesärskolan och svårigheterna gymnasiesärskoleelever känner för vuxenblivandet. Den andra avhandlingen är skriven av Elisabeth Frithiof som intervjuar två personer som har en utvecklingsstörning och tar upp deras synpunkter på mening, makt och utbildning. Den sista avhandlingen är skriven av Kristina Szönyi som skriver om hur eleverna både ser särskolan som en begränsning och som en möjlighet.

3.2.1 Socialt samspel inom gymnasiesärskolan

Martin Molin har år 2004 utgivit avhandlingen *Att vara i särklass- om delaktighet och utanförskap i gymnasiesärskolan*. I hans redovisning av intervjuer med ansvariga för en viss särskola (planeringsledare, rektor/enhetschef, studie- och yrkesvägledare, lärare samt kommunens samordnare för särskolefrågor) har han kommit fram till bland annat följande resultat:

Eleverna utan funktionshinder som går i samma skola som särskoleeleverna samspelar inte med eleverna som har funktionshinder. Allt färre gymnasiesärskoleelever kommer ut på

arbetsmarknaden efter gymnasiesärskolan. Utmaningen att lägga en grund för ett ”värdigt vuxenliv” är svår att fullfölja, skolpersonalen och föräldrarna uttrycker oro för vad som ska hända med eleverna efter gymnasiesärskolan. (Molin, 2004)

Molin tar upp just faktumet att skolpersonalen och föräldrarna anser att de är rädda för vad som kommer hända med eleverna efter skolan läggs, vilket läggs stor vikt på i avhandlingen. De flesta ansåg att färdigheter i socialt samspel, till exempel att lära sig sociala koder, är viktigare än teoretiska kunskaper till exempel matematik, läsning, skrivning. Vissa av dem anser till och med att de teoretiska kunskaperna ändå oftast inte går att lära in när eleverna har de funktionshinder som de har men de praktiska kunskaperna är lättare att lära in. Det framgår starkt att skolpersonalen känner starka hinder för elevernas delaktighet i skolan och vuxenblivande efter skolan. Det framgår också att skolpersonalen inte anser att de har resurser nog att skapa höga förväntningar till eleverna när det gäller arbetslivet, utan att föräldrarna sägs ”ta över” framtidsplaneringen. På skolan fokuseras mest omsorg och trygghet och inte utveckling. (Molin, 2004)

3.2.2 Hinder för delaktighet

Elisabeth Frithiof (2007) har från ett individcentrerat perspektiv, alltså från personer med utvecklingsstörnings perspektiv, skrivit en avhandling där hon intervjuar två tidigare gymnasiesärskoleelever som nu har ett arbete för att få fram deras synpunkter gällande mening, makt och utbildning. De berättar att de under skoltiden märkte av att de ingår i ”gruppen” personerna som har en utvecklingsstörning. Benämningen ”utvecklingsstörd” följer dem även på arbetet och fritiden än idag. De har under livets gång hört diskriminerande kommentarer om deras funktionshinder. De har många gånger blivit kallade för exempelvis idioter och Cp-skadade. Intervjupersonerna säger tydligt att de anser att de går i en *ovanlig skola* medan de andra går i en *vanlig skola*. De anser att de tillsammans med andra personer som har en utvecklingsstörning är de avvikande i skolsystemet. På frågan om vem de tror bestämmer över eleverna på särskolformerna anser de att det är lärarna och annan skolpersonal, eftersom ”det ingår i deras jobb”.

Den ena intervjupersonen som blivit intervjuad av Frithiof berättar att han tycker att utvecklingsstörning står för att de stör den ”normala” befolkningen och tror att det är just därför namnet uppkom. Han anser att människans utveckling och yrkesutbildning går hand i

hand. De stör de som utbildar sig. Frithiof gör tolkningen att intervjupersonen menar det som att de bästa "simmarna" väljs ut och de andra marginaliseras. Samhället för personer som fått diagnosen utvecklingsstörning åtar sig för att de blir till en för stor börda. (Frithiof, 2007)

3.2.3 Möjligheter och begränsningar inom gymnasiesärskolan

Kristina Szönyi utgav år 2005 sin avhandling *Särskolan som möjlighet och begränsning - elevperspektiv på delaktighet och utanförskap*. Syftet med avhandlingen är att få reda på vad det betyder för elever att gå en särskoleklass och hur delaktighet och utanförskap kan se ut i en särskoleklass. Undersökning har hon genomfört med både elever i grundskolan och i gymnasiesärskolan. Szönyi har genomfört intervjuer med elever i tre olika gymnasieskolor, och några av eleverna intervjuades efter avslutad skolgång. Eleverna berättade om vilka förändringar som skett dem efter de har tagit studenten. En märkbar skillnad som tas upp i avhandlingen är hur gymnasieelevernas självpresentationer visas tydligare än grundskoleelevernas. När de berättade sina historier tog de mer upp om vilka de var som personer och hur andra ser på dem. Tillhörighetsproblem som grundskoleeleverna hanterade genom att beskriva likheter med särskolan och den vanliga grundskolan.

Gymnasiesärskoleeleverna beskrev mer hur vanliga och normala de ansåg sig vara. Elevernas framtidsbild verkade påverka deras självbild. En grupp elever förberedde sig på ett liv efter skolan baserad på speciella rättigheter omsorg för personer med en utvecklingsstörning. De förväntade sig ett liv tack vare samhällsinsatser som till exempel daglig verksamhet och gruppboenden. En annan grupp av elever förberedde sig inför ett liv där de betonade hur "vanliga" de var och skulle leva i samhället utan några speciella samhällsinsatser eller anpassad bostad.

Några av hennes slutsatser är att eleverna ser sin tillhörighet till särskolan som både en begränsning och en möjlighet. Eleverna bortser inte från att de har svårigheter, de kategoriserar sig bara inte som "utvecklingsstörda" och ser inte på sig själva i ett typiskt svart eller vitt tänkande. Eleverna hanterar sin tillhörighet i särskolan på olika sätt. Eleverna vill helt enkelt ha en "skola för alla".

I avsnittet litteraturgenomgång har vi nu gått igenom begreppet personer med en utvecklingsstörning, att det är ett funktionshinder som uppstår innan personen fyllt 16 år, och att en elev på en särskoleform ska ha diagnosen utvecklingsstörning fastställd för att få gå på

särskola och även tagit upp de flesta tilläggsdiagnoser som är vanligt förekommande hos personer med en utvecklingsstörning. Vi har tagit upp att dessa personer för över 100 år sedan sorterades till bland annat anstalter, externat och hjälpklasser. Vi gick igenom särskoleformerna särskolan där elever med en utvecklingsstörning går på och träningskolan där eleverna med en utvecklingsstörning går på som inte uppnår målen som eleverna på särskolan bör uppnå. På gymnasiesärskolan kan eleverna välja mellan att gå på nationella, individuella eller specialutformade program, och de flesta programmen är yrkesförberedande. Vi har belyst resultat från forskning som bland annat visat att elever utan funktionshinder som går i samma skola som särskoleelever inte samspelar med särskoleeleverna. Allt färre gymnasiesärskoleelever kommer ut till arbetsmarknaden. Forskning har även visat att personer som har en utvecklingsstörning känner av diskriminering mot dem. Dessutom har det genom forskning framkommit att gymnasiesärskoleelever ser både begränsningar och möjligheter inom särskolan och att de önskar att ha en ”skola för alla”.

4 TEORI

Teoriavsnittet består av fem teorier som redogörs. Den första är Kerstin Keens kompetensteori som använder handens fem fingrar som var och en står för en symbol och som alla tillsammans står för kompetens. Den andra teorin är Ervin Goffmans stigmatteori som förklarar vilka stigma det finns och hur en del personer stigmatiseras av en speciell egenskap formar tillhörandet i en grupp för att känna sig accepterade. Den tredje teorin som tas upp är Billy Law och A.G Watts ”vägledningsmodell” som går ut på att bli medveten om sig själv och sina möjligheter och att därefter fatta ett beslut och slutligen lära sig övergångsmöjligheterna. Den fjärde teorin som redogörs är Jean Piagets utvecklingsteori som beskriver hur barn utvecklas genom olika stadier vars fokus ligger på barns förmåga att lösa problem och uppgifter. Den slutliga teorin som redogörs är Daniel Sterns utvecklingsteori som beskriver barnets utveckling och hur vi föds med talanger som bör belysas.

4.1 Kerstin Keens ”kompetensteori”

Kerstin Keen (2002) som är docent i pedagogik och legitimerad psykolog har en teori där hon använder handen som redskap. Själva definitionen av kompetens förklarar Keen handlar om förmågan att genomföra en uppgift, att agera och handla i olika situationer (förberedd eller oförberedd) och att se framåt och förstå vad framtiden kommer att begära. Keen använder som tidigare nämnt handen för att förklara sin teori. (se bilaga 1) Varje hand är speciell och varje människa bär på en speciell unik kompetens. Hon menar att kompetens är ett sammansatt begrepp som består av olika delar, precis som handen.

Teorin är uppdelad i sex olika delar men hon poängterar att alla dessa sex delar hänger ihop och är beroende av varandra. Tummen benämner hon "färdigheter" som står i symbol för förmåga att kunna framställa och hantera instrument och verktyg. Pekfingret benämner hon "kunskaper" som står i symbol för faktakunskaper, kunskaper om metoder. Det är alltså kunskaper om behövs för att utföra en uppgift. Långfingret benämns "erfarenheter" och betonar vikten av att lära sig av sina misstag för att nå framgång. Ringfingret benämns "kontakter" och symboliserar betydelsen av kontakter och hur mycket inflytande kontakter kan ha samt förmågan att kunna skapa och behålla relationer. Lillfingret benämns "värderingar" som förklarar att var och en bär på värderingar som står i grund för att vi vill göra något, vi förstår innebörden av något vi gör och vi kan ta ansvar. Keen anser att den som starkt kan hålla ihop handens fem fingrar, har kontroll över en viss situation och därmed kan räknas som kompetent. (Keen, 2002)

4.2 Erving Goffmans "Stigmateori"

Ordet stigma härstammar från grekerna som skapade termen för att beteckna kroppsliga tecken för att visa något nedsättande eller ovanligt med en person. De till exempel brände eller skar in märken i kroppen på människorna. Idag används begreppet stigma i huvudsak för att beteckna själva olycksödet snarare är kroppsliga tecken. (Goffman, 2009) Termen stigma används ofta som en benämning på en egenskap som är misskrediterande och nedvärderande som rör relationer mellan människor. En viss typ av individer som stigmatiseras av en speciell egenskap kan forma en tillhörighet i en grupp där egenskapen varken är nedvärderande eller misskrediterande men som övriga individer inte kan acceptera och anser är avvikande. (Goffman, 2009)

Goffman urskiljer tre olika sorters stigma:

Kroppsliga stigma - Kroppsliga missbildningar av olika slag som till exempel fysiska handikapp. Fläckar på den personliga karaktären - Osynliga stigma som till exempel personliga egenskaper från det förflutna, psykiska sjukdomar, radikala beteende, homosexualitet, arbetslöshet, fängelsevistelser, alkohol och drogmissbruk m.m. Osynligt stigma uppfattas ofta som en karaktärsbrist eller viljesvaghet. Tribala (stambetingade) -

Stigma som till exempel ras, religion, nation och liknande som kan förmedlas från generation till generation och kan ”drabba” alla medlemmar i en familj. (Goffman, 2009)

Inom de här tre olika sorters stigma finns en sociologisk grundläggande del enligt Goffman, det vill säga en individ kan ha en egenskap eller ett yttre som normstandard anser avvikande. Goffman beskriver normstandard som ”de normala” alltså ”vi”. Vi, medvetet eller omedvetet har en förmåga att diskriminera på olika sätt, och det menar Goffman beror på de förväntningar vi människor har på varandra. Förväntningar om det vi anser är ”normalt”. Ibland diskriminerar vi på ett sätt som för den stigmatiserade innebär en begränsad eller till och med en reducerad livsmöjlighet. Det kan förekomma både inom skolvärlden och inom arbetslivet. (Goffman, 2009)

4.3 Billy Law & A.G Watts “vägledningsmodell”

Lindh skriver om vägledning i vid bemärkelse och snäv bemärkelse och menar att i vid bemärkelse är vägledningen den verksamhet som institution/organisation erbjuder det vill säga den vägledning som är ett ansvar för hela skolans personal. I USA och Europa benämns den sortens vägledning för ”career education” det vill säga karriärutbildning och hänförs till Law & Watts. Verksamhetens arbete är att tillsammans utifrån Law & Watts terminologi, hjälpa individen att bli mer medveten om sig själv och sina möjligheter. Med snäv bemärkelse menar Lindh är personlig vägledning (enskilt eller i grupp), då en professionell studie- och yrkesvägledare hjälper enskilda individer med deras studie eller yrkesval. (Lindh, 2007)

Kriegholm och Lindh har vidareutvecklat Law & Watts vägledningsmodell år 1993 (Lindh, 2007) Den innebär att vägledarna bör arbeta efter att tillgodose det individen behöver vilket är följande: Bli medveten om sig själv, bli medveten om alternativ, bli medveten om relationen mellan sig själv och alternativen, lära sig fatta beslut och slutligen att lära sig övergångsfärdigheter. (Lindh, 2007)

Att bli medveten om sig själv innebär i stort sett att individen lär sig att utveckla kunskaper om sig själv gällande till exempel intressen, attityder, värderingar, förmågor och kompetenser. Individen lär sig på det här sättet att utveckla god självkänedom. När sedan individen blir medveten om de olika valalternativ som finns till exempel val av skolor, utbildningar, ämnen och yrken, ökar även förståelsen för vilka olika konsekvenser valet kan

innebära. I vägledningen får sedan individen hjälp med att förena vad den vet om sig själv samt vad den vet om alternativen och får stöd i beslutsfattandet som väntar. Det är sedan viktigt att individen med den kunskap den har införskaffat klarar av att genomföra ett klokt beslut angående sin framtid. Att lära sig övergångsfärdigheter innebär att individen utvecklar färdigheter i hur den på bästa sätt ska kunna hantera övergångssituationer till exempel från grundskolan till gymnasiet eller från gymnasiet till arbetslivet. Det kan även innebära att individen får kunskap om vilka informationskällor som är aktuella och relevanta, kunna beställa skriftligt material, skriva CV och förbereda sig på att en anställningsintervju. (Lindh, 2007)

Lindh menar att det finns olika aspekter på hur elever med gott självförtroende och självkänedom på bästa sätt ska kunna hantera övergångar från en skolform till en annan eller från en skolform till arbetsliv. Lindh menar att en sådan förberedelse inte enbart sker i skolans värld men att hela skolans verksamhet tillsammans ska arbeta för att förbereda elever inför vuxenlivet. (Lindh, 2007)

4.4 Jean Piaget ”utvecklingsteori”

Jean Piaget fokuserade på hur tänkandet utvecklas och bidrar till människors förmågor att anpassa sig till sin omgivning. Anpassning grundar sig från vårt behov av att förstå och Piaget ser det som vår förmåga till problem lösning. Anpassningsprocessen bygger upp kognitiva tankestrukturer eller scheman för handling och tänkande, som vi använder för att förstå och reagera på sina erfarenheter. Dessa scheman består av två typer av adaptation, assimilation och ackommodation. Assimilation sker när vi måste anpassa nya erfarenheter i vårt gamla tankemönster och ackommodation sker när vi måste ändra på vårt gamla tankemönster för att ta till oss nya erfarenheter. (Piaget, 2006)

Piagets metod var framförallt att observera hur barn löser problem och uppgifter samt att senare få en förståelse över hur barnet resonerat för att lösa problemen och uppgifterna. Piaget utvecklingsstadier innebär att tänkandet sker i stadier där varje stadium representerar det resultat då mognadsprocessen utvecklas. Socialt samspel, aktiv handling, och strävan efter anpassning ansåg Piaget är drivkrafter som har stor betydelse. (Piaget, 2006)

De fyra stadier Piaget koncentrerade sig på och inom vilka han utvecklade sin teori är följande:

Det sensomotoriska stadiet – Det varar från födseln till 2 årsålder och Piaget menade att reflexer är de första scheman och tankestrukturer människor har. Barnet assimilerar det vill säga anpassar sig och griper tag i saker. Sedan börjar ackommodationer ske, det vill säga barnet tvingas till ett nytt tänkande. Exempelvis kan en ackommodation ske om barnet föredrar sin napp istället för en leksak och det betyder att barnet har utvecklat ”scheman” för saker som tillfredsställer sitt behov. Den viktigaste förändringen som sker i barnets tänkande i det sensomotoriska stadiet är uppkomsten av objektpermanens vilket betyder att barnet kan inse att ett objekt till exempel en leksak finns kvar fast inte det är synligt för barnet. (Piaget, 2006)

Det preoperationella stadiet – Mellan 2-7 årsålder beskriver Piaget det här stadium som en period där handlingar som tidigare varit praktiska numera är tankehandlingar. Förskoleåldern är den tid då de flesta förändringar sker. Beteende som kan verka egoistiska och avsiktliga, menar Piaget är barnets uttryck för det egna, speciella sätt att tänka som är utmärkande. Tidsbegrepp är något som barnet i slutet av den här fasen får någorlunda begrepp om samt ålder och storlek. (Piaget, 2006)

De konkreta operationernas stadium – Det tredje stadiet varar mellan cirka 7-12 års ålder och speciellt framträdande är barnet nu börjar ”rätta till” de fel de gjorde i förra stadiet. Det egocentriska tankesättet som varit utmärkande i förra fasen börjar avta. Det logiska tankesättet ökar och blir mer målmedvetet och det kallar Piaget för ett operationellt tankesätt. Barnet kan nu utföra tankeoperationer i huvudet och till exempel lösa ett problem. (Piaget, 2006)

De formella operationernas stadium - I början av tonåren utvecklas ett mer ”vuxet” tankesätt och det här stadiet (12 år och uppåt) utvecklas den logiska förmågan mer ingående. Förmågan att tänka abstrakt det vill säga se en helhet och övergripande likheter mellan olika begrepp ökar även här. Stadiet inkluderar även förmågan att kunna tänka och fundera kring kombinationer, samband och sannolikheter. (Piaget, 2006)

Lars Karlsson (2008) skriver att 3-5 % av befolkningen har ett förståndshandikappade eller utvecklingsstörning. Vid klassificering av personer med utvecklingsstörning i Sverige utgår man ofta ifrån Piagets utvecklingsstadier. Det innebär inte att personen med utvecklingsstörning sätts i jämförelse med ett barn. En vuxen med utvecklingsstörnings kognitiva förmågor som till exempel problemlösning, beslutsfattande, uppmärksamhet, inläring och resonemangsförmåga motsvarar Piagets stadier men har erfarenheter som inte ett barn har. Piagets definition på en person med utvecklingsstörning är inte en person med lågt IQ utan istället blir definitionen ”en person som inte nått åldersadekvat kognitiv

utvecklings och mognadsnivå”. Piagets teori har haft en stor inverkan på synen på barns utveckling runt om i världen och ligger till grund för det skolsystem vi är bekanta med.

4.5 Daniel Sterns ”utvecklingsteori”

Daniel Stern är en amerikansk psykoanalytiker som har studerat spädbarns utveckling och utifrån det färdigställt en teori om hur små barn utvecklas och lagt fokus på hur deras självutveckling går till. (Stern, 2003)

Stern menar att barn redan från födseln är sociala och aktiva individer och att de utvecklar ”ett själv” mycket tidigt, redan innan de lärt sig att tala. Stern förklarar att människor utvecklas ständigt, och att man kan lära sig något senare i livet som man inte lärt sig i barndomen. Dessa brister i form av motgångar, kriser eller understimulans kan göra att utvecklingen får stanna upp men då man nått en trygg livssituation kan man kompensera de tidigare bristerna. Alltså ser han utveckling som en livslång process. (Stern, 2003)

Vidare förklarar Stern att föräldrarnas förmåga att förstå barnets behov och att reagera på barnets tecken och uttryck för kontakt och social kommunikation har stort inflytande på barnets utvecklingsprocess. Alla vi människor föds med olika talanger och olika förutsättningar. Under uppväxten utvecklar vi dessa förutsättningar i skiftande grad beroende på vilket stöd och vilken motivation vi får. En del av oss föds med funktionshinder och kan behöva extra stöd och motivation för att kunna gottgöra detta så gott det går. Skolan har en stor och viktig roll i detta arbete. (Stern, 2003)

Stern (2003) berättar att skolan kan i allt för hög grad inrikta sig på barnens brister och problem i personlighetsutvecklingen, och bör istället också fokusera på att stödja barnens nyfikenhet och upptäckarglädje. När barns nyfikenhet, intresse och värdighet uppmärksammas av andra skapar det goda förutsättningar för deras lärande. Att bara fokusera på de negativa bitarna medför till att barnen drabbas av skam och senare inte kommer att våga prova på saker då de är rädda att misslyckas. Därför finns det inte många människor som har ett funktionshinder som medverkar i musik, sport eller andra verksamheter där det upplevs vara en stor utmaning där det finns risk att misslyckas.

Vi har nu tagit upp de fem teorier. Kerstin Keen beskriver i hennes kompetensteori de fem olika delarna som behövs för att uppnå kompetens, färdigheter, kunskaper, erfarenheter,

kontakter och värderingar. Erving Goffmans stigmatologi beskriver hur grupper med stigmatiseras på grund av speciella egenskaper och att individer i gruppen kan forma en tillhörighet i gruppen för att egenskaperna de har, inte nedvärderas. Law & Watts vägledningsmodell beskriver hur vägledare ska arbeta efter att de vägledningssökande ska bli medvetna om sig själv, om alternativen, om relationen mellan sig själv och alternativen samt lära sig fatta beslut och till slut lära sig övergångsfärdigheter. Jean Piagets utvecklingsteori fokuserade på hur tänkandet utvecklas och bidrar till människors förmågor att anpassa sig till sin omgivning. Piagets metod används framförallt för att observera hur barn löser problem och uppgifter samt för att få förståelse hur barnen resonerat när de löst problemet eller uppgiften. Daniel Sterns utvecklingsteori lägger fokus på hur små barn utvecklas och hur självutvecklingen går till. Sterns teori belyser hur viktigt det är att belysa personers talanger och inte bara brister.

5 METOD

I detta kapitel redogörs först att metoden som valts för forskningen är kvalitativa intervjuer. Därefter beskrivs vårt urval samt vem vår undersökningsgrupp är. Genomförandet redogörs därefter. Redogörelsen av validitet och reliabilitet kommer näst sist och slutligen redovisas den forskningsetik som använts i arbetet.

5.1 Kvalitativ intervju som metod

Ordet intervju betyder ”utväxling av synpunkter” mellan två människor som samtalar om ett visst tema. Vi har valt att använda oss av en kvalitativ metod genom att genomföra intervjuer med fem studie- och yrkesvägledare som arbetar med elever som ingår i gymnasiesärskolan. Vi har valt just denna metodform för att få information om hur studie- och yrkesvägledarna upplever deras arbetssituation. De kvalitativa intervjuerna vi kommer att genomföra är särskilt passande för att få fram studie- och yrkesvägledarnas egna erfarenheter, tankar och känslor. Fördelen med att använda sig utav en kvalitativ metod och inte en kvantitativ metod är bland annat att intervjupersonen själv kan sätta ord på sina upplevelser och erfarenheter något som inte är möjligt vid användning av till exempel enkäter. En kvantitativ metod hade varit ett utmärkt sätt för oss att arbeta med om vi med det här examensarbetet fokuserat på att mäta mängder, siffror eller få fram statistik. Med en kvalitativ metod är det större chans att få en djupare förståelse för den information som önskas få fram. (Dalen, 2008, Bryman, 2001)

Vi vill få kunskap om vilka sorts metoder och resurser de arbetar med, eventuellt om det finns ett samarbete med annan skolpersonal. Genom att använda oss utav en kvalitativ metod och arbeta efter en intervjuguide med enkla, raka frågor är möjligheten att få innehållsrika svar störst. (Trost, 2007) Även om frågorna är enkla och raka har vi valt oss att använda oss utav mestadels öppna frågor där de kan svara med sina egna ord, de kan lämna ovanliga eller

oförutsedda svar, de själva kan tolka fråga samt där de kan hjälpa oss att utforska ett område vi själva inte är bekanta med. Vi är dock medvetna om att öppna frågor medför att intervjupersonernas svar kan bli för långa vilket gör att svaren måste kodas. (Bryman, 2001)

Vi har talat om för dem att examensarbetet kommer att publiceras på Malmö högskolas hemsida, men vi har valt att skicka det slutliga och färdiga examensarbetet till dem så att vi är säkra på att de tagit del av vårt examensarbete.

5.2 Urval och undersökningsgrupp

Vi valde att avgränsa oss till fem gymnasieskolor. En gymnasiesärskola samt fyra allmänna gymnasieskolor som har specialutformade program för elever som ingår i särskola. Vi har valt de här skolorna på grund av tillgänglighet samt att skolorna ligger i kommuner i Skåne vilket geografiskt sätt gynnar oss. Denna form av urval kallas ”bekvämlighetsurval”, det vill säga att forskaren väljer ut intervjupersoner som råkar finnas tillgängliga för den själv. (Bryman, 2001) Vi valde att träffas för intervju, och inte ha telefonintervju med studie- och yrkesvägledarna eftersom vi önskade en personlig kontakt med dem samt kunna anteckna det icke-verbala språket som inte kunnat vara möjlig över telefon eller liknande. Enligt Bryman (2001) medför telefonintervjuer till att intervjuarna inte kan reagera på respondenternas (intervjupersonernas) ansiktsuttryck. Studie och yrkesvägledaren på gymnasiesärskolan arbetar enbart med särskoleelever och de resterande studie- och yrkesvägledarna inom den allmänna gymnasieskolan, arbetar både med elever som tillhör den allmänna skolan samt elever som ingår i särskolan.

Härefter presenteras våra sex intervjupersoner med fingerade namn. Amanda arbetar som studie- och yrkesvägledare på en allmän gymnasieskola. Hon arbetar med elever som går på nationella gymnasieprogram både på den allmänna gymnasieskolan och på gymnasieprogram som ingår i gymnasiesärskolan. Hon är studie- och yrkesvägledare för gymnasiesärskoleelever. Bella arbetar på en allmän gymnasieskola. Hon arbetar med elever som går på nationella och individuella gymnasieprogram både på den allmänna gymnasieskolan och på gymnasieprogrammen som ingår i gymnasiesärskolan. Cecilia arbetar på en gymnasiesärskola. Hon arbetar med elever som går på nationella, specialutformade och individuella gymnasieprogram på gymnasiesärskolan. Daniella arbetar på en allmän

gymnasieskola och arbetar med de nationella programmen på gymnasiesärskolan. Eva arbetar på samma skola som Daniella men arbetar med de individuella programmen där hon har hand om en del av gymnasiesärskolans yrkesträningsprogram det vill säga det individuella programmet. Eva har även hand om verksamhetsträningen som är för elever i träningskolan och elever som har diagnosen autism som tilläggshandikapp som går specialutformade individuella program. Eva arbetar på denna skola 20 % och resterande timmar arbetar hon på resurscentrum som har resurskolor runt om i kommunen vilka skolor Eva även arbetar på med gymnasiesärskoleelever. Felicia arbetar på en allmän gymnasieskola. Hon arbetar med elever som går på nationella och individuella gymnasieprogram på gymnasiesärskolan. Felicia arbetar även med elever som går nationella program som räknas till den allmänna skolan.

5.3 Genomförande

Intervjuerna tog plats på studie- och yrkesvägledarnas arbetsrum på respektive skolor. Vi har sökt på Internet för att få reda på vilka gymnasiesärskolor som funnits i Skåne och ringde upp fem skolor och totalt sex studie- och yrkesvägledare för att fråga om vi fick genomföra intervju med dem och de tackade ja. När vi ringde för att boka intervjuer med dem föreslog de själva av bekvämlighet detta alternativ vilket vi godkände och respekterade. Alla intervjuer genomfördes i slutet av oktober 2010 och var mellan 45-60 minuter långa.

Vi har inte videoinspelat eller bandspelat våra intervjuer och har därför inte kunnat titta/lyssna på intervjuerna igen vilket kan ha påverkat resultatet på så sätt att citaten blivit korta och vissa svar inte kunnats detaljeras då vi endast använt oss av anteckningar då bägge antecknade under intervjuernas gång. Vi delade upp frågorna vi skulle ställa. Vi har renskrivit våra intervjuer direkt när vi varit hemkomna efter intervjuerna medan minnet fortfarande varit färskt för att inte resultatet skulle påverkas av minnessvårigheter. Vi har även fått lov att ringa eller mejla våra intervjupersoner ifall vi var osäkra på vilka uppgifter som framkommit under intervjuerna. Vi har återkommit till några av dem då vi varit osäkra på exakt vilken utbildningsbakgrund och arbetsbakgrund de har haft.

Anledningen till att intervjuerna inte spelats in är för att två av våra intervjupersoner på telefon uttryckte tveksamhet över att bli inspelade och hade dåliga erfarenheter av inspelningar och det har vi valt att respektera. Det resulterade i att vi beslutade oss för att inte

spela in intervjuerna på band eller video. Det finns fördelar och nackdelar med att använda bandspelare. Till fördelarna hör att den som genomför intervjun och spelar in på band i efterhand kan lyssna till ordval och tonfall och på det sättet kan höra sin egen röst och lära sig av eventuella misstag som kan begås. Till nackdelarna hör tidsaspekten det vill säga det tar tid att lyssna till sina bandinspelningar samt att det kan vara besvärligt att behöva spola fram och tillbaka banden för att hitta en viss detalj. Ansiktsuttryck, mimik och gester kan ge en bild av vad intervjupersonen verkligen kan anse om en viss situation eller om en fråga och det vara intressant att analysera det bandinspelningar inte kan få fram. Vid videoinspelningar kan den som genomför intervjun däremot få fram ansiktsuttryck, mimik, gester och liknande men vid en videoinspelning kan den som blir intervjuad lätt bli distraherad och syftet med intervjun kan resultera i att resultatet blir svagt. Många människor kan känna sig obekväma vid att bli inspelade på band eller video. (Trost, 2007)

5.4 Validitet och reliabilitet

Två av de viktigaste kriterierna för bedömning av samhällsvetenskapliga undersökningar är validitet och reliabilitet. (Bryman, 2001)

Validitet menar Larsen (2009) är giltighet och relevans. När forskare samlar in data utefter frågeställningarna de ställt är det viktigt att det är relevant för syftet. Vi anser att vårt examensarbete har pragmatisk validitet då resultaten är till nytta för studie- och yrkesvägledare då det inte finns mycket forskning kring vägledning inom gymnasiesärskola. (Bryman, 2001; Larsen, 2009) menar också att för att försäkra sig om att man har hög validitet när det används kvalitativa intervjuer kan man t.ex. under intervjuerna göra ändringar då man märker att det finns andra detaljer som är viktiga för frågeställningen. Det har vi gjort under intervjuerna. Vi har bett dem vidareutveckla några svar som vi ansett vara relevanta samt ställt följdfrågor för att bidra till högre validitet. Vi anser även att vi lyckats dra slutsatser i diskussionen som är relevanta i vårt arbete och som fått oss att nå syftet med examensarbetet. Med detta menar vi att våra intervjuer mätt hur vägledningen ser ut på gymnasiesärskolan samt hur eleverna på gymnasiesärskolan förbereds inför vidare studier och arbetslivet. (Bryman, 2001)

Med reliabilitet menar Larson (2009) är tillförlitlighet och replikerbarhet. Då vi anser att våra frågor i intervjuguiden har varit tydligt formulerade med entydiga svarsalternativ samt att

vi hållit oss på ett objektiv plan anser vi att tillförlitligheten är god.

5.5 Forskningsetik

Vi har utgått från Dalens avsnitt etiska reflexioner (2004) som berättar om etikprövningslagen som sedan 2001 är en del av vetenskapsområdet. Dessa olika former av krav har vi skrivit i brev till de berörda studie- och yrkesvägledarna efter det introduktionssamtalet vi haft med studie- och yrkesvägledarna på telefon (se bilaga 2). Med breven medföljer även intervjuguiden. De speciella områdena som Dalen gått in på efter hänvisning till ”Forskningsetiska principer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning” vill vi följa också under examensarbetets gång, i alla fall de speciella områdena som berör studie- och yrkesvägledarna vi ska intervjua. Vi har även tagit hänsyn till ett annat krav som Dalen inte nämner men som finns med i ”forskningsetiska principer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning” som är relevant för vårt examensarbete som vi därför också vill ta hänsyn för. Den första delen är ”krav på samtycke”. Studie- och yrkesvägledarna som intervjuas är medvetna om att de själva har rätt att bestämma om de ska vara med, hur länge de ska vara med och på vilka villkor de ska vara med. De ska kunna avbryta när som helst eller avböja att svara på en fråga utan att det ska medföra några negativa följder för dem.

Den andra delen är ”krav på information”. På samma brev som tidigare nämnts har vi tagit upp information om vår generella plan för forskningen, syftet med forskningen, de metoder som kommer att användas, följder och risker som kommer att föras med, vilka som står för forskningarna, och att deltagarna får lov att när som helst avbryta medverkan och att deltagandet är helt och hållet frivilligt.

Ett annat krav Dalen tagit upp som vi visat hänsyn för och tagit med i brevet till studie- och yrkesvägledarna är ”krav på konfidentialitet”. Uppgifterna om studie- och yrkesvägledarna ska ges största möjliga konfidentialitet. Personuppgifterna ska försvaras så att inte obehöriga personer ska kunna ta del av dem. Alltså ska dessa uppgifter antecknas, lagras och avrapporteras.

Det sista kravet som vi också tagit hänsyn till och som studie- och yrkesvägledarna blivit medvetna om genom brev är ”nyttjandekravet”. (<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>, (2010-10-14)). De uppgifter vi inhämtat från de berörda studie- och yrkesvägledarna ska inte

användas i annat syfte än det vi själva har informerat dem om, alltså ska informationen bara användas i vårt examensarbete.

Det finns även en del av Dalens ”etiska reflexioner” som heter ”hänsyn till svaga grupper och utsatta grupper”. Även om studie- och yrkesvägledarna inte räknas som ”svag grupp” eller ”utsatt grupp” så arbetar de med funktionshindrande elever som är det. Därför vill vi försvåra det för utomstående att identifiera eleverna de arbetar med och kommer därför inte skriva om detaljer om skolorna vi besökt.

I metodkapitlet förklarade vi valet av kvalitativ intervju då denna metod får fram studie- och yrkesvägledarnas egna erfarenheter, tankar och känslor. Vi tog upp vår urvalsgrupp, sex studie- och yrkesvägledare som valdes genom bekvämlighetsurval och presenterade studie- och yrkesvägledarna som vi intervjuade. Vi beskrev att intervjuerna genomfördes på studie- och yrkesvägledarnas arbetsrum och att ingen inspelning genomfördes. Vi tog även upp validiteten och reliabiliteten i vårt examensarbete och slutligen tog vi upp etikprinciperna vi följde. Principerna är krav på samtycke, krav på information, krav på konfidentialitet och nyttjandekravet.

6 RESULTAT

I resultatavsnittet presenteras data från de fem intervjuer vi har genomfört med sex intervjupersoner. Vi kommer först att ta upp studie- och yrkesvägledarnas utbildningsbakgrund. Vi kommer sedan att ta upp kompetenser och arbetssätt där studie- och yrkesvägledarna går in på hur de arbetar med eleverna och vilka kompetenser de anser studie- och yrkesvägledare bör ha för att arbeta med gymnasiesärskoleelever. Vi kommer sedan att ta upp resultat kring eleverna på de skolor vi besökt, om vilka diagnoser eleverna har och deras synpunkter på vägledningen som erbjuds på skolan. Slutligen tar vi upp elevernas studie- och yrkesframtid där studie- och yrkesvägledarna berättar hur eleverna förbereds inför arbetslivet och vidare studier samt vad som händer med eleverna efter de gått ut gymnasiet.

6.1 Utbildningsbakgrund

Amanda tog studie- och yrkesvägledarexamen år 1996 och hennes utbildningsbakgrund består av förutom studie- och yrkesvägledarutbildningen en specialpedagogikutbildning på distans år 2000. Hon har varit verksam studie- och yrkesvägledare i 14 år. Bella tog studie och yrkesvägledarexamen år 1988 och har sedan tidigare en utbildning i beteendevetenskap (fil kand) och har även gått coachutbildning på högskola. Hon har varit verksam studie- och yrkesvägledare sedan samma år som hon tog examen. Bella har arbetat på arbetsförmedlingen och rekryteringsföretaget Lernia och har arbetat cirka sex år på den skolan hon arbetar på idag. Cecilia berättade för oss att hon gick ut studie- och yrkesvägledarutbildningen år 1990. Hon har efter det gått en teckenspråkskurs på ett år. Hon har dessutom gått en 15p kurs inom specialpedagogik. Slutligen har hon också gått en tre dagars kurs i samtalsmetodik av Anders Enqvist. Hon har arbetat som studie- och yrkesvägledare i 20 år och arbetat med särskoleelever i åtta år. Daniella gick ut studie- och yrkesvägledarutbildningen 2001 och har

dessutom gått en högskolekurs som handlade om vägledning inom särskolan efter hennes examen. Hon har arbetat på skolan sedan samma år som hon tog examen. Eva har tidigare arbetat som undersköterska där hon arbetade med personer med en utvecklingsstörning och har även arbetat som lärare inom grundsärskolan innan studie- och yrkesvägledarexamen år 2002. Hon har läst en socialpsykologikurs på högskolenivå. I en av Evas skolor, arbetar hon även som lärare. Hon började arbeta inom resurscentrum 2004, men på den aktuella skolan började hon arbeta i år. Felicia gick ut studie- och yrkesvägledarutbildningen 2006. Hon har även gått en kurs i neuropsykiatri efter högskoleutbildningen, som Riksföreningen Attention står för. Hon har arbetat på den aktuella skolan sedan våren 2006, och har varit studie- och yrkesvägledare för gymnasiesärskoleelever sedan dess.

6.2 Kompetenser och arbetssätt

6.2.1 Förberedelse inför att arbeta i särskolan

Alla elever är olika och som studie- och yrkesvägledare måste arbetssättet med varje individ anpassas efter varje elevs behov menar vilket både Amanda och Eva betonar. Bella berättar att hon önskar större kompetens för sina arbetsuppgifter. Hon påpekar också att det finns påbyggnadsutbildningar för att öka kompetensen. Cecilia och Felicia ser båda studie- och yrkesvägledarutbildningen som en användbar kompetens. Det har mycket att göra med vad arbetsgivaren kräver, säger Cecilia. Hon fortsätter med att säga:

Man lär sig på plats om man får det utrymme.

Att kompetenser är något som man lär sig och inte får kommer även det upp i vår intervju med Daniella och Eva. Teckenspråk är en stor tillgång till att arbeta med elever som är döva eller har hörselskada säger Cecilia. En annan tillgång kan också vara att ha arbetat på andra ställen som arbetar med människor som har ett funktionshinder. Och ett måste, är intresset för att vägleda människor med funktionshinder. Intresset att arbeta med elever inom särskola betonar även Daniella, Eva och Felicia är av stor vikt. Det är viktigt att inte skilja på vägledningen säger Cecilia. Det ska vara likadan vägledning för alla, vare sig man har ett

funktionshinder eller inte. Dessutom behövs många kunskaper kring utvecklingsstörning och tilläggsdiagnoser. Cecilia förklarar det genom att tillägga:

Det är inte svårare att vägleda särskoleelever, det krävs bara andra kunskaper.

Intervjupersonerna är alla med i SYVI (särskolans och specialskolans yrkesvalslärares ideella förening) där de kan samtala med andra studie- och yrkesvägledare. Där hjälper de varandra och utbyter kunskaper med varandra. De sex studie- och yrkesvägledare vi har genomfört intervjuer med anser att studie- och yrkesvägledarutbildningen inte har förberett dem på att arbeta med särskoleelever. Daniella ser inte det som något negativt till skillnad från de andra intervjupersonerna. En persons intresse och vilja att vidareutbilda sig inom området att arbeta med särskoleelever är det viktigaste. Daniella tillägger det med att säga att:

Man kan inte lära sig allting.

Daniella menar att det inte finns många som arbetar med särskoleelever och att det kanske därför är bättre om de som arbetar med särskoleelever istället vidareutbildar sig till att öka kompetensen. Hon säger också att det i så fall kanske endast borde finnas en del i en kurs som tar upp vägledning inom gymnasiesärskolan.

6.2.2 Arbetsformer med eleven

För att arbeta med gymnasiesärskoleelever behöver man en speciell samtalsmetodik anser både Bella och Daniella. Hon berättar att hon tycker att gymnasiesärskoleelever ska få likadan vägledning som man ger till andra människor och berättar att ”intressen och möjligheter ska sättas i första rummet”. Att visa förståelse, vara lyhörd, tydlig och strukturerad i arbetet med särskoleelever, framkommer i alla våra intervjuer. Amanda menar att det är viktigt att se till individens behov och försöka få fram hur individen tänker i olika situationer. Ett arbetssätt som är vanligt och som även det framkommer i våra intervjuer är det visuella arbetssättet genom till exempel att rita och skriva på tavla. Vägledningen sker olika på grund av att det finns olika nivåer på elevernas diagnoser förklarar Cecilia. Hon berättar också att det är viktigt att ha många korta vägledningssamtal för att långa vägledningssamtal helt enkelt inte

fungerar. Skolan Cecilia arbetar på har schemalagt något de kallar för hälsosteg 4 dagar i veckan där eleverna promenerar utomhus. Cecilia berättar att hon ofta går ut och går med eleverna och samtalar om skolsituationen de befinner sig i och möjligheter efter gymnasiet. Eleverna lyssnar och pratar på ett helt annat sätt under promenaderna och det verkar som eleverna upplever det mer avspänt. Cecilia påpekar att det är viktigt att just fokusera elevernas starka sidor och lyfta dem istället för att fokusera på det eleverna inte klarar av. I arbetssättet med eleverna försöker Cecilia utgå från tankesättet:

Hur arbetar jag med eleven, och inte hur arbetar jag med diagnosen.

Ett effektivt arbetssätt för Cecilia är att repetera mycket information för eleverna eftersom det är lätthänt att de annars glömmer bort vad som tagits upp på vägledningssamtal. Det är även viktigt att ha mycket kontakt med lärare och föräldrar menar Cecilia. Daniella förklarar att det är viktigt att eleverna ska kunna spegla sig. I samtalet med eleverna behöver hon sammanfatta och upprepa informationen eller vägledningen som tas upp. Även Felicia anser att återupprepningar viktiga och nödvändiga i arbetet med särskoleelever. Felicia beskriver hur viktigt det är att vara kreativ och praktisk i arbetet med särskoleelever, och kunna se möjligheter istället för hinder. Ett lösningsfokuserat arbetssätt menar Felicia är det eleverna behöver. Hon fortsätter med att säga att det är viktigt att anpassa sitt språk och kunna förenkla så att elever förstår. En särskoleelev är ungefär som tre elever som inte går i särskola. Det finns situationer då en studie- och yrkesvägledare måste styra en elev då elev en till exempel inte vill välja praktik menar Amanda. Amanda förtydligade detta genom att säga:

Ibland måste man styra eleven att välja något, annars blir det inte av

6.2.3 Studie- och yrkesorientering på skolan

På frågan om vem som arbetar med studie- och yrkesorientering på skolan förklarar Amanda att inom ämnet ”sambandskunskap” ingår det mycket studie- och yrkesorientering som lärare står för. Kuratorn arbetar också med studie- och yrkesorientering då kuratorn tillsammans med eleverna pratar allmänt om allt som har med självbilden att göra till arbets- och

skolmöjligheter. Bella berättar att all skolpersonal ska enligt styrverk bistå med studie- och yrkesorientering. Därför föreläser lärare om som hon säger ”vad som händer ute i arbetslivet”. Lärare på skolan samarbetar och är involverade i praktikuppföljelser. Hon berömmar också rektorn på skolan, som hon tycker är väldigt duktig och som driver arbetslivsfrågor och studiefrågor på ett framgångsrikt sätt. Rektorn är väldigt mån om att eleverna ska vara i goda händer efter gymnasiet. Dessutom har de arbetsmarknadsdag där representanter från olika aktörer som delar med sig information. Representanter är bland annat AF och arbetsgivare.

Cecilia berättar att innan eleverna ska ut på praktik så får de gå på en introduktionskurs där skolpersonalen tillsammans med Cecilia tar upp information om praktik. Det påminner om gruppvägledning säger Cecilia. Här är lärare involverade men även på praktiken, då flera av lärarna ingår i skolans APU-grupp där de tillsammans arbetar för framgångsrika praktikperioder för eleverna. Skolan bjuder även in AF till skolan. Daniella berättar att lärare tillsammans med studie- och yrkesvägledare arbetar med studie- och yrkesorientering. Eva fyller på med att säga att även pedagoger, kuratorer och rektor är involverade. Skolan har en praktiksamordnare som skaffar praktikplatser till eleverna samt hittar handledare. Eva säger att det omöjligt finns tid för henne att ordna praktikplatser då hennes arbete är rågat. Eva berättar att resursskolorna har ett gott samarbete med varandra. Felicia har det största ansvaret berättar hon. Skolpersonalen pratar mycket med varandra det vill säga lärare och assistenter och hon samarbetar mycket, och främst inför praktik.

6.3 Eleverna på skolan

6.3.1 Elevernas diagnoser

Amanda berättar att eleverna hon arbetar med har en utvecklingsstörning men många har även tilläggsdiagnoser. Hon arbetar med elever som har låg begåvning och är i behov av särskilt stöd. Många av eleverna har ett neuropsykiatriskt funktionshinder som ADHD/DAMP, Aspergers syndrom, Tourettes syndrom, Autism etc. De här tilläggsdiagnoserna finns hos många av eleverna i särskolan får vi reda på av de andra studie- och yrkesvägledarna vi intervjuar. Amanda tillägger att diagnoserna inte alltid syns och det nämner även de andra studie- och yrkesvägledarna vi intervjuar. Bella arbetar med elever som har

inlärningssvårigheter men säger att hon inte vågar svara på vilka diagnoser eleverna har på skolan. Men alla har blivit utredda och i alla fall fått utvecklingsstörningsdiagnosen fastställd. Hon vill även berätta att det är bra om diagnoserna blivit fastställda tidigt då det blir enklare för dem och föräldrar att acceptera deras funktionshinder. Mentorerna på skolan får samtala mycket med elever om problematiken att acceptera funktionshindren. Cecilia berättar att många elever har det svårt hemma och har svårt att finna struktur där. De lider ofta av psykisk ohälsa och har boendeproblem och tillägger att många inte kan kombinera utvecklingsstörningen och deras psykiska ohälsa vilket hon önskar mer kunskaper av och har fått mycket information från ett av Lena Nylanders föredrag som arbetar som psykiatriker i Lund vilket hon anser har varit gynnsamt för hennes arbete med eleverna. Flera av eleverna på skolan Cecilia arbetar på är syn- eller hörselskadade. Daniella berättar att det finns specialpedagoger kopplade till eleverna som bland annat arbetar för att höja elevernas kognitiva förmågor. Det finns allt från lindrig - grav utvecklingsstörning på skolan förklarar Felicia. På skolan har vi träningskolan och de nationella programmen för särskoleelever.

6.3.2 Upplevelser av vägledning

Amanda är fundersam på hur hon tror att gymnasiesärskoleeleverna ser på vägledningen de får. Hon säger att hon inte riktigt vet. Amanda har inte hört eleverna diskutera det med varandra eller med henne. En del elever kan bli arga när hon eller annan skolpersonal försöker få eleverna att sätta upp realistiska framtidsmål. En del förnekar sina funktionshinder, och likaså elevernas föräldrar. Många av eleverna upplever inte vägledning som vägledning och kanske inte riktigt vet vad det är, med undantag eleverna som har Aspergers syndrom som ibland kan ha synpunkter. Bella tror att eleverna ser positivt på vägledningen som erbjuds på skolan och tillägger att det är i alla fall det hon hoppas. Cecilia tror att många elever tycker om att prata om sig själv, och därför tycker om vägledningssamtal men att vissa anser att det är svårt att prata om sig själv. Många elever föredrar att prata om sådant som sker "här och nu" istället för att prata om framtiden. Viktigt att påpeka är dock att eleverna inte riktigt oftast är medvetna om vad vägledning är och många vet inte ens att yrkestiteln vägledning finns. Många vill inte lämna skolan eftersom det känns otryggt. Eva upplever det som att eleverna ser positivt på den vägledning som erbjuds och upplever även det som att föräldrarna ser positivt på vägledningen. Daniella förklarar att eleverna oftast inte har åsikter om själva

vägledningen i sig utan det är i så fall föräldrar till elever som har åsikter. I särskola är kontakten med elevernas föräldrar i större omfattning än i vanliga skola fortsätter Daniella. En del föräldrar kan själva ha en utvecklingsstörning. Det har förekommit att vi har fått utstå hot, skrik och skällsord från upprörda föräldrar fortsätter Daniella. Ofta är det från föräldrar som har svårt att inse och acceptera att deras barn har en utvecklingsstörning och inte kommer ut i arbetslivet med förutsättningar och möjligheter som normalbegåvade elever. Eva säger att hon inte har fått utstå samma problematik med föräldrar som Daniella har och säger att hon upplever det mer som att studie- och yrkesvägledare istället blir en länk mellan föräldrar och lärare. Föräldrarna uttrycker hellre sitt förakt mot lärare än mot mig kan jag uppleva fortsätter hon. Felicia tycker att det går i vågor hur eleverna upplever vägledningen med hon som studie- och yrkesvägledare på skolan och kontakterna på arbetsförmedlingen. Ibland är det positivt och ibland negativt beroende på hur angelägna eleverna kan vara inför en praktikperiod. Ibland ser eleverna mig bara som en praktikanskaffare, säger Felicia. Hon tillägger också:

just nu går det en positiv anda.

Hon upplever det som att eleverna ser det som lyx och roligt att lära känna sig själv genom vägledningssamtalen.

6.4 Elevernas studie och yrkesframtid

6.4.1 Förberedelser inför vuxenlivet

De sex intervjupersoner vi intervjuade förklarade att de förbereder eleverna inför vidare studier och yrken med, förutom individuell vägledning bland annat praktik. De fem skolor vi besökte och genomförde intervjuer på arbetar tillsammans med Arbetsförmedlingen Unga Funktionshindrade som erbjuder förstärkt vägledning. AF erbjuder eleverna gruppvägledning i årskurs tre och fyra. De elever skolan och AF tror kan klara av ett arbete får vägledning av AF där man tillsammans arbetar för att kunna ta sig in på arbetsmarknaden och få en yrkesroll. På AF får eleverna också gruppvägledning. Representanter från AF följer upp eleverna under tredje och fjärde året när eleverna gör sin praktik. Amanda har god kontakt med arbetsgivarna som har hand om eleverna när de är på praktik och de pratar om att

eventuellt förlänga praktiken sex månader extra efter gymnasietiden och att det senare förhoppningsvis leder till arbete. Amanda besöker gärna elevernas praktikplatser. Hon belyser hur viktig praktiken är, och hur de lyckas har stor betydelse för om de ska ta sig in på arbetsmarknaden då många av dem som sköter sig får arbete när de tagit studenten. Hon berättar också att många vill arbeta, och hon arbetar därför också tillsammans med eleverna med att de ska få sommarjobb som kan öka chanserna för att få arbete.

Cecilia berättar att hon och mentorerna hälsar på och är med eleverna på praktik en hel del, och oftast en hel dag i början. Innan praktiken har de stora gruppinformationsmöten med eleverna. De lyfter gärna upp det eleverna kan och är intresserade av. Vi anordnar även föräldramöte så att föräldrarna kan känna sig delaktiga och informerade säger Daniella. Hon berättar även att de har klassmöten där hon som tidigare nämnt tar upp möjligheter efter gymnasiet och där de informerar om arbetsliv respektive folkhögskola. Hon påpekar också att det dock inte finns så många folkhögskoleutbildningar som är geografiskt gynnsamt och att det därför inte är många som studerar vidare på folkhögskola. De tar även upp etik inför arbetslivet, exempelvis regler om att komma i tid, sjukanmäla sig när de är sjuka etc. Vi bygger på att förstärka elevernas självkänsla inför framtiden tillägger Eva. Hon förklarar att hon tror att många fler faktiskt klarar av vidare studier även om många av eleverna själva tvivlar på det. Därför pekar hon att självkänslan hos dem är väldigt viktig och att man bör arbeta för att öka den. Både Daniella och Eva säger att de har goda kontakter med daglig verksamhet och upplever att det fungerar bra, och att personalen på daglig verksamhet gör ett bra arbete. Felicia beskriver samarbetet med AF som en process ”coachning mot arbetsmarknaden”. Inför praktiktillfällena samtalar både jag och lärare med eleverna på ett pedagogiskt sätt om vilka krav en arbetsplats kan ha på en anställd. Skolan förbereder eleverna med något som heter ”Boendekursen”. Eleverna får lära sig hur det är att sköta ett hem säger Felicia. Hon förklarar detta genom att säga:

Vi säger åt eleverna att kan man inte sköta sitt hem, kan man inte sköta arbetslivet

Eleverna lär sig till exempel att sköta hygien, städning, tvätt och försäkringar för att få en grund till självständighet och en nyttig förberedelse inför vuxenlivet oavsett om det är studier eller arbete som väntar dem. Praktikperioderna är också en förberedelse fortsätter Felicia. Eleverna får omdömes blanketter där det kan stå vad skolan behöver göra för att eleven ska kunna klara av en arbetsplats eller bli bättre på.

6.4.2 Vad händer efter avslutad skola?

Intervjupersonerna berättar alla att eftersom gymnasiesärskoleelever inte får lov att studera på högskola är det endast aktuellt att vägleda eleverna till folkhögskolestudier eller arbete för de som vill det. De som vill arbeta hjälper skolan till att skriva in hos AF. Amanda förklarar att elever som gör Ung i sommar praktik och trivs bra, tillsammans med Daglig verksamhet kan komma överens om att vara där efter avslutad skola. Efter ett år tar daglig verksamhet kontakt så att personen kan komma ut i arbetslivet och inte fastna i daglig verksamhet. De får med sig ett nätverk ifrån skolan, både kontakter inom AF och praktikplatserna för att bygga ett större nätverk. Bella berättar att på skolan hon arbetar på arbetar personalen för att övergången från gymnasiet till vuxenlivet ska bli mjuk, och de arbetar för att eleverna ska se en ljusare framtid. Vi har valt att citera henne två gånger där hon betonar övergången till vuxenlivet:

Allt handlar om den kapacitet den enskilda eleven har

Det finns en ljusare framtid för den här målgruppen

Cecilia berättar att många elever känner sig ensamma efter skolan. Hon berättar också att hon hjälper eleverna att söka in på folkhögskola eller särsvux om de önskar att studera vidare vilket förekommer efter gymnasiet för många av eleverna. Då eleverna som skolan och AF anser kan arbeta, redan är inskrivna av skolan och AF, kan de fortsätta arbetet att hitta ett passande arbete om de inte redan fått arbete på gamla praktikplatser. Det är många förberedelser till att ta sig till arbetsmarknaden vilket skolan och AF hjälper till med. 70 % av eleverna går till daglig verksamhet. Många av eleverna har inte kapaciteten att ha ett vanligt arbete. Det finns även en del elever som inte vill göra något, i alla fall till en början.

Daniella berättar att en del av eleverna får arbete genom AF, en del söker ”vanligt jobb” och en del går vidare till folkhögskola. Många av de som gått individuella program går över till daglig verksamhet. Eva fyller igenom att säga att man inte behöver vara fast på daglig verksamhet och kan gå vidare till AF för att söka arbete. Daniella berättar att det behövs ett större samarbete mellan AF och kommunen, och hon tror på att det kan finnas fler möjligheter. Eva säger istället att hon tror att det är beroende på kommun till kommun och att vissa har ett bra samarbete medan andra har kanske ett sämre och att det är helt beroende på hur de arbetar. Felicia förklarar att vidare studier för skolans elever betyder, folkhögskola.

Elever i träningskolan fortsätter till daglig verksamhet berättar Felicia. En del elever vänder sig till arbetsförmedlingen och kan träffa handledare de hade under skoltiden vilket många gånger kan underlätta för dem i arbetssökandet.

6.4.3 Uppföljning av eleverna

Amanda berättar att skolan inte har någon uppföljning gällande vad som händer med eleverna när de avslutat skolan, men de har ändå vetenskap om många av de tidigare eleverna, många hälsar på och berättar vad de gör. Skolpersonal kan stötta på dem på stan där de berättar om dagssituationen som skolpersonalen gärna delar med sig till andra på skolan. Skolan, Arbetsförmedlingen och Daglig verksamhet har kontakt med varandra vilket gör att det kan hända att man pratar om eleverna och vad de arbetar med eller studerar nuförtiden menar Amanda. En grupp av skolans personal arbetar med uppföljning av tidigare elever för att se vilken sysselsättning de har efter gymnasietiden berättar Bella. Cecilia förklarar att skolan hon arbetar på inte har något uppföljningssystem för att se vad eleverna gör efter gymnasiet idag men förr bjöd man in eleverna där de kunde berätta om deras vardag och hur det gått för dem efter gymnasiet. Skolan har ingen skyldighet att ha ett uppföljningssystem med eleverna på skolan efter att de har tagit studenten informerar Felicia oss om. Men det sker ändå en informell uppföljning kan man säga berättar hon då det finns en viss kontakt emellan myndigheter, arbetsförmedlingen, skolan och studie- och yrkesvägledare förklarar Felicia.

Vi har nu redogjort för de intervjuer vi genomförde med sex studie- och yrkesvägledare. Resultatet presenterade vi utifrån vår intervjuguides tematisering. Vi började med utbildningsbakgrund där vi berättade att studie- och yrkesvägledarna har alla fått en studie- och yrkesvägledarexamen och de har även gått andra utbildningar och kurser för att öka deras kunskap. Sedan övergick vi till delen kompetenser och arbetssätt där våra intervjupersoner berättade att de arbetar för att anpassa vägledningen för varje elevs behov och det är viktigt att intresset för att vägleda särskoleelever ska finnas. Studie- och yrkesvägledarna är medlemmar i föreningen SYVI där kunskaper och erfarenheter utbyts till varandra. Resultatet visade även att arbetsförmedlingen är till stor hjälp för elevernas vuxenlivslärande. Många av eleverna på skolorna vi besökt har även neuropsykiatriska tilläggsdiagnoser. Resultatet visar att de flesta eleverna upplever vägledningen som positiv även om inte alla elever riktigt förstår innebörden

av vägledning. Kurser, informationsträffar, vägledningssamtal etc. är sätt studie- och yrkesvägledarna och annan skolpersonal använder sig av för att förbereda eleverna inför vidare studier och yrken. Studie- och yrkesvägledarna vi intervjuade berättade att flera av deras elever går vidare till folkhögskola och flera är på arbetsplatser där de arbetar eller praktiserar.

7 ANALYS

Syftet med vårt examensarbete är att undersöka hur studie- och yrkesvägledning ser ut inom gymnasiesärskolan och hur vägledarna förbereder eleverna inför studier och yrken. Vi kommer i analysen redogöra för intervjuerna vi har genomfört utifrån teorier, tidigare forskning och styrdokument som vi anser är relevanta för att uppnå vårt syfte. Analysen är uppdelad utifrån tematiseringen av vår intervjuguide. Vi börjar med studie- och yrkesvägledarnas bakgrunder, därefter kompetenser och arbetsuppgifter där vi ser ett samband med Kerstin Keens kompetensteori, Law & Watts vägledningsmodell och Lpf94. Under rubriken eleverna på skolan använder vi oss utav våra två utvecklingsteorier av Daniel Stern och Jean Piaget och avslutar med elevernas framtid där Law & Watts vägledningsmodell, Gunnel Lindhs vägledningsdefinition, Statens offentliga utredningar, Lpf 94, tidigare forskning och Goffmans stigmatteori antingen bekräftar eller förklarar det resultat vi har fått fram.

7.1 Bakgrund

De sex studie- och yrkesvägledare vi har genomfört intervjuer med är alla kvinnor som tillsammans har en arbetslivserfarenhet på 67 år. De har alla gemensamt en studie- och yrkesvägledarexamen men de skiljer sig åt när det gäller vidareutbildning. Två studie- och yrkesvägledare har läst kurser i specialpedagogik, en har studerat socialpsykologi, en neuropsykiatri och en studie- och yrkesvägledare har läst en kurs som handlar om vägledning i särskola.

7.2 Kompetens och arbetsuppgifter

Kerstin Keens kompetensteori (2002) använder handen som redskap för att förklara hur kompetens uppfylls. Det är alltså fem fingrar/färdigheter som man ska ha kontroll över för att räknas som kompetent och dessa är: färdigheter, kunskaper, erfarenheter, kontakter och värderingar.

Det har framkommit i våra intervjuer att studie- och yrkesvägledarutbildningen inte hjälpt våra intervjupersoner för arbetet med gymnasiesärskoleelever. Ingen av dem tyckte att utbildningen har gett dem fördelar i deras arbete med just särskoleelever, utan bara elever generellt. Alla utom en förklarade att de önskade kunskaper om särskoleelever i utbildningen och de flesta har istället fått gå extra kurser efter deras examen för att få bättre kunskapsbakgrund. Då Keen menar att ”kunskaper” är en av de fem delarna som behövs för att bli kompetent, uppfylls inte detta genom att ta en studie- och yrkesvägledarexamen. Något som däremot de flesta intervjupersonerna upprepat är hur viktigt erfarenheterna har spelat roll för deras arbete, och de har påpekat hur mycket de lärt sig på deras arbetsplatser om hur de ska vägleda gymnasiesärskoleelever. På så sätt har enligt Keens teori delen ”erfarenheter” blivit uppfylld. Dessutom är delen ”färdigheter” uppfylld då de av utbildningen lärt sig samtalsmetodik, arbetssätt etc. Likaså delen ”kontakter” då studie- och yrkesvägledarna har god kontakt med varandra genom föreningen SYVI, där kontaktnätet blir större, deras sociala förmåga utnyttjas och kontakterna har inflytande på studie- och yrkesvägledarnas arbete med eleverna. Sista delen ur teorin är ”värderingar” där studie- och yrkesvägledarna i vår undersökning påpekat att viljan, intresset, förstå innebörden om att arbeta med särskoleelever är några av de viktigaste kompetenserna man bör ha för att arbeta med särskoleelever. Denna del av kompetensteorin är därför också uppfylld.

Våra sex intervjupersoner har alla betonat att tydlighet och struktur är viktigt i arbetet med särskoleelever. Repetition och sammanfattningar är vanligt för att försäkra sig att eleverna inte har glömt eller förstått. Våra intervjupersoner använder ofta tavlan och skriver och ritar på i arbetet med särskoleelever. För att arbeta med gymnasiesärskoleelever behöver man en speciell samtalsmetodik anser två av dem. En av dem tycker att gymnasiesärskoleelever ska få likadan vägledning som man ger till andra människor och berättar att ”intressen och möjligheter ska sättas i första rummet”. Här drar vi paralleller med Law & Watts vägledningsmodell där intressen och möjligheter utgör en stor del av hur den

vägledningssökande blir medveten om sig själv och på det sättet ökar sin självkänedom, vilket i sin tur leder till ett beslutsfattande. Enligt våra intervjupersoner och hur de har beskrivit hur de arbetar så skiljer sig vägledningsprocessen åt genom samtalsmetodiken och mer av det visuella arbetssättet jämfört med hur de vägleder elever på de vanliga gymnasieprogrammen. Vägledningsprocessen verkar annars vara detsamma. (Lindh, 2007)

På de flesta skolor vi besökt berättar studie- och yrkesvägledarna att det oftast är de och lärare som samarbetar. Endast två har nämnt att rektorn är intresserad och fram för allt involverad i studie- och yrkesorienteringen. Detta trots att läroplanen (Lpf, 94) skriver att rektorn har huvudansvar för studie- och yrkesorienteringsverksamheten. Få personer har berättat att kurator och specialpedagoger också hjälper till med studie- och yrkesorientering. Enligt Lpf94 har rektorn ett ansvar att se till att undervisning, elevvård och syverksamhet utarbetas så att elever i behov av särskilt stöd och hjälp blir tillgodosedda med det. Lindh (2007) skriver om vägledning i vid bemärkelse och menar den vägledningen som hela skolan ansvarar för. Vid snäv bemärkelse menar hon den individuella vägledningen. Våra intervjupersoner berättar för oss att vägledningen på skolorna sker mest individuellt och studie och yrkesorienteringen inte är så utbredd som Lpf94 anser att den ska vara.

7.3 Eleverna på skolan

Daniel Sterns (2003) utvecklingsteori förklarar hur små barn utvecklas. Han ser utveckling som en livslång process. Vi alla människor föds med olika talanger och olika förutsättningar. Vi utvecklas utefter vilket stöd vi får från omgivningen. De som har ett funktionshinder har en viktig roll för detta stöd. Stern påpekar också att skolan ska lyfta upp de positiva sidorna hos en elev, exempelvis talanger istället för att lyfta upp det de inte kan.

Flera av studie- och yrkesvägledarna vi intervjuat har även liksom Stern kommit fram till att det är viktigt att lyfta upp det de funktionshindrande eleverna faktiskt kan göra och inte sätta fokus på det eleverna inte kan göra. Det är dock splittrande tankar hos studie- och yrkesvägledarna om man ska ha elevens diagnoser i åtanke när de vägleder en elev eller inte. En del förespråkar för att alltid komma ihåg att personen faktiskt har ett eller flera funktionshinder när de vägleder eleverna, som ofta kan glömmas bort om de inte påminner dem själva om det och en del säger att man inte bör kategorisera eleverna, utan se till

individerna som egen person, med egna behov, känslor, möjligheter och talanger.

En intervjuperson berättar att på skolan hon arbetar på finns specialpedagoger kopplade till eleverna som bland annat arbetar för att höja och utveckla elevernas kognitiva förmågor. Vid klassificering av personer med utvecklingsstörning utgår man ofta ifrån Piagets utvecklingsstadier. En vuxen person med en utvecklingsstörning vars kognitiva förmågor som problemlösning, beslutsfattande resonemangsförmåga och uppmärksamhet motsvarar Piagets utvecklingsstadier. Med det menas inte att personen jämförs med ett barn utan att personen inte uppnått kognitiv utveckling och mognadsnivå. Specialpedagogerna som arbetar för att höja elevers kognitiva nivå utifrån Piagets synsätt arbetar för att eleverna på skolan ska försöka nå en utvecklings och mognadsnivå. (Karlsson, 2008)

7.4 Elevernas framtid

De flesta studie- och yrkesvägledarna menade att eleverna upplevde eleverna upplevde vägledningen som positiv även om de många av eleverna inte riktigt förstod vad det var. Vi tolkade det som att deras arbete och AF gav eleverna gott stöd och god hjälp när det gäller framtiden, gällande studier och yrkesliv som även Statens offentliga utredning *För oss tillsammans – om utbildning och utvecklingsstörning* (2004) bekräftar. (SOU: 98).

Utredningen visade också att valmöjligheterna för studier och yrkesliv är begränsade för utvecklingsstörda vilket även studie- och yrkesvägledarna bekräftar. När flera av dem har försökt få eleverna att sätta realistiska mål, har eleverna blivit arga. Martin Molin (2004) skrev att allt fler gymnasiesärskoleelever kommer ut till arbetslivet.

Våra intervjupersoner har också betonat att många väljer att inte studera vidare på folkhögskola eller liknande och att det är en stor del inte arbetar efter studenten. Att valmöjligheterna är så begränsade för utvecklingsstörda samt att så få studerar eller arbetar efter gymnasiet gör att eleverna blir stigmatiserade. Detta kan man också se på Elisabeth Frithiofs avhandling (2007) där hon intervjuat två personer som har en utvecklingsstörning, som ser sig avvikande i skolsystemet. Ena intervjupersonen i den undersökningen förklarade att hon tror namnet utvecklingsstörning kom till p.g.a. utvecklingsstörda stör den ”normala” befolkningen.

Goffman (2009) beskriver normstandarderna som vi ”normala” och att vi medvetet och omedvetet diskriminerar människor för att de inte uppfyller våra förväntningar om vad som är normalt. Goffman förklarar också att den stigmatiserade kan bli diskriminerad på ett sätt som

resulterar i begränsade möjligheter både i skolvärlden och inom arbetslivet precis som det våra intervjupersoner har betonat och även framkommit i Frithiofs avhandling.

Men alla ser det inte som begränsningar i livet utan möjligheter. Många elever har haft goda erfarenheter av praktik under gymnasiet och där kontakten fungerar bra med AF får vi veta av flera intervjupersoner. Då kontakten mellan skolan, arbetsförmedlingen och daglig verksamhet är bra har eleverna goda förutsättningar i arbetslivet. En intervjuperson menar att det är från kommun till kommun hur stora möjligheterna för eleverna är. Szönyi (2005) skriver sin avhandling "Särskolan som möjlighet och begränsning" att eleverna ser sin tillhörighet till särskolan som både en begränsning och en möjlighet. Eleverna är medvetna om att de har en svårighet, de kategoriserar sig bara inte som en "utvecklingsstörd" person. En intervjuperson förklarar att elever som trivs bra under sin Ung i sommar praktik, kan komma överens om att vara där efter avslutad skola efter en överenskommelse med daglig verksamhet. Efter ett år tar daglig verksamhet kontakt så att personen kan komma ut i arbetslivet och inte fastna i daglig verksamhet.

Skolorna vi har varit på och genomfört intervjuer förbereder eleverna inför vidare studier och yrken med bland annat individuella vägledningssamtal och praktik och kontakten med AF, får vi reda på av de vi intervjuar. En av våra studie- och yrkesvägledare berättar att "Boendekursen" är till stor hjälp för eleverna då många av dem behöver lära sig vad det innebär att sköta ett hem för att klara sig i vuxenlivet. Piaget fokuserade bland annat på människors förmågor att anpassa sig till sin omgivning. Anpassningsprocessen bygger upp kognitiva tankestrukturer och scheman för tänkande och handling för att en person ska kunna förstå och reagera på sina erfarenheter. Piaget menade att Assimilation sker när vi måste anpassa nya erfarenheter i gamla tankemönster och ackommodation sker när vi måste ändra gamla tankemönster för att kunna ta till oss nya erfarenheter. Eleverna assimilerar det vill säga anpassar sig och till exempel går med på att utföra praktik, eller beslutar sig för att arbeta eller söka till folkhögskola. En intervjuperson berättar nämligen att en del elever inte vill göra något alls efter att de har tagit studenten. Ackommodation kan ske när eleverna till exempel föredrar ett visst praktikområde eller väljer att fortsätta ha kontakt med AF eller daglig verksamhet och uttrycker var de helst vill vara. Eleverna har då utvecklat scheman för att tillfredställa sina behov. Praktiken och kontakten med arbetsförmedlingen är erfarenheter som eleverna har och tar med sig ut i vuxenlivet. Dessa erfarenheter omfattar en anpassningsprocess som eleverna måste gå igenom likt det Piaget beskriver. (Piaget, 2006)

En berättar att på skolan hon arbetar på arbetar personalen för att övergången från

gymnasiet till vuxenlivet ska bli mjuk, och de arbetar för att eleverna ska se en ljusare framtid. Vad vi har förstått arbetar de studie- och yrkesvägledarna vi har intervjuat alla på liknande sätt som påminner om Law & Watts modell. Få den sökande att bli medveten om sig själv och alternativ för att sedan kunna fatta ett beslut och senare lära sig övergångsfärdigheter för att kunna hantera övergångssituationen, som det innebär att till exempel gå vidare från gymnasiet till antingen högskola eller arbete. Lindh menar att helas skolans verksamhet ska förbereda eleverna inför vuxenlivet vilket skolorna vi har varit på gör tillsammans med AF och daglig verksamhet gör. (Lindh, 2007)

8 DISKUSSION

I det här avsnittet diskuteras våra erfarenheter och upplevelser av den kvalitativa undersökning vi har genomfört med fem studie- och yrkesvägledare, samt de slutsatser vi gör. Att fem studie- och yrkesvägledare som arbetar med personer med en utvecklingsstörning arbetar på liknande sätt gör att vi inte kan dra en generell slutsats av alla studie- och yrkesvägledare i hela Sverige men däremot se det som vanligt arbetssätt med den målgruppen som vår underökning fokuserar på. Avsnittet avslutas med rubriken, förslag till vidare studier där två områden tas upp som vi anser är relevanta och önskar se mer forskning inom. Syftet med vårt examensarbete är att undersöka hur studie- och yrkesvägledning ser ut inom gymnasiesärskolan. Ett av det starkaste resultat vi anser att denna forskning kommit fram till är att en studie- och yrkesvägledarexamen inte ger den kompetens som studie- och yrkesvägledarna behöver för att arbeta med särskoleelever. Ingen av intervjupersonerna har fått kunskaper att arbeta med särskoleelever under utbildningen trots att de studerat i olika decennier. Det anser vi är ett problem som funnits i alla fall sedan 80-talet då en av våra intervjupersoner tog sin examen. Vi har heller inte fått kunskaper om att arbeta om särskoleelever vilket i sin tur var anledningen till att vi ville skriva om just vägledning inom särskolan. Vi hade velat se i alla fall några föreläsningar om särskoleelever i utbildningsplanen eftersom särskoleelevantalet stiger och ser ut att fortsätta stiga. (Statistiska centralbyrån, 2008) Vi kände en viss oro för att vägleda särskoleelever innan vi började skriva examensarbetet men känner nu att vi lyckats arbeta bort den oron då vi lyckats samla kunskaper om diagnoser och studie- och yrkesvägledare vägleder särskoleelever.

SYVI, särskolan och specials skolans yrkesvägledares ideella förening nämnde de flesta av våra intervjupersoner som en bra grund för att kunna vägleda särskoleelever. Vi anser att denna förening ger dem stor nytta då föreningen har ett stort inflytande på deras arbetssätt och dessutom utvecklas vägledningen inom särskolan då medlemmarna uppdaterar varandra om

hur de arbetar samt vilka kunskaper och erfarenheter de fått i deras arbete. Då studie- och yrkesvägledarna endast talat om SYVI med positiva ord ser vi inga nackdelar med att föreningen är med och bidrar till vägledningen inom särskolan.

Enligt läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf94) har rektorn ett huvudansvar för studie- och yrkesorienteringsverksamheten. Rektorn ansvarar för att se till att all undervisning elevvård och syoverksamhet utarbetas så att elever i behov av särskilt stöd och hjälp blir tillgodosedda med det. Majoriteten av studie och yrkesvägledarna vi intervjuade berättade att de mestadels samarbetar med lärarna. Det var endast två studie- och yrkesvägledare som berättade för oss att skolans rektor var intresserad och involverad i studie- och yrkesorienteringen på skolan. Få intervjupersoner berättade att kuratorer och specialpedagoger arbetar med studie- och yrkesorienteringen. Att endast två studie- och yrkesvägledare nämner att rektorn är intresserad och involverad i studie- och yrkesorienteringen låter lite märkligt för oss. Samtidigt behöver inte det betyda att rektorn inte ser till att syoverksamheten fungerar och ser till att eleverna, med hjälp av skolans personal får det stöd och den hjälp de är berättigade till. Vi tror bara att ansvaret som rektorn bör ha istället ges till annan skolpersonal. Att rektorn inte visar intresse och är involverad kan säkerligen variera från skola till skola beroende på hur stora arbetsområden rektorer kan förfoga över. Att inte fler av studie- och yrkesvägledarna berättade att kuratorer och specialpedagoger arbetar med studie- och yrkesorienteringen reagerar vi över. Det tror vi kan bero på flera olika anledningar. Det skiljer sig som sagt skolor emellan hur de arbetar och vilka resurser som erhålls. På skolorna där studie- och yrkesvägledarna inte har nämnt kuratorer och specialpedagoger kanske de helt enkelt inte har ett nära samarbete som de studie- och yrkesvägledarna som nämnt kuratorer och specialpedagoger har på skolorna de arbetar på. En studie- och yrkesvägledare förklarade däremot att pedagoger hjälper eleverna att höja deras kognitiva förmågor som vi i analysen kom fram till utvecklar bland annat mognad. På det sättet bidrar specialpedagoger till elevernas övergång från gymnasiet till arbetslivet på vissa av skolorna.

Vägledarna använder en speciell samtalsmetodik som är anpassad efter eleverna. Vi har uppmärksammat det och med tanke på att alla framkommit i alla våra intervjuer är vikten av att visa förståelse, vara lyhörd, tydlig och våra intervjupersoner har tagit upp det innebär att det troligtvis är det mest lämpliga sättet att arbeta med elever i särskola.. Vi drar slutsatsen att det som krävs är en mer anpassad samtalsmetodik och visa mer tydlighet, lyhördhet och struktur i arbetssättet med elever i särskolan jämfört med elever i allmänna skolan.

Vägledningen anpassas efter elevernas behov som vägledarna vi intervjuerna anser är väldigt viktigt. Arbetsmetoderna hos våra intervjupersoner är inte alltid desamma men tillsammans arbetar de för att ge en individcentrerad vägledning. Vägledarna vi intervjuade betonade också att det är viktigt att kunna se möjligheter istället för hinder.

Vägledarna ansåg att man ska visa förståelse för deras utvecklingsstörning men kunna se möjligheterna som eleverna faktiskt erbjuds. Något vi funderar över är att det skiljer sig åt hos vägledarna vi intervjuade om man ska ha elevens diagnos i åtanke när man vägleder en särskoleelev. Några av vägledarna sa att det är viktigt att komma ihåg att eleven har ett eller flera funktionshinder, och några sa att man inte bör kategorisera eleverna utan se till individen som en egen person med egna behov. Vad är rätt och vad är fel? Det finns inget rätt eller fel svar här anser vi. Vi tror som de flesta vägledarna har poängterat att det viktigaste är att kunna se möjligheterna eleverna faktiskt har. Det är viktigt att inte glömma bort elevens funktionshinder samtidigt som det är viktigt att fokusera på elevens individuella behov anser vi. Något som dock uppmärksammades av flera av intervjupersoner var att eleverna och/eller föräldrarna ofta har svårt att acceptera funktionshinder. Det i sin tur kan skapa problematik för vägledarna eftersom de vill sätta realistiska mål för eleverna vilket inte alltid uppskattas.

Vägledarna berättade att de förbereder eleverna för vidare studier och arbetslivet bland annat genom individuell vägledning, praktik. Dessutom är arbetsförmedlingen unga med funktionshindrande med och ger förstärkt vägledning till de elever som vill och behöver. Arbetet med AF fortsätter oftast även efter elevernas gymnasieår om det skulle behövas om skolpersonalen hjälper eleverna att skriva in sig som arbetssökande på AF. Vi hade inte hört talas om arbetsförmedlingen unga funktionshindrade tidigare och blev överraskade över deras delaktighet i elevernas framtid. Som blivande studie- och yrkesvägledare känner vi att det är positivt att arbetsförmedlingen erbjuder förstärkt vägledning till den målgruppen vi har valt att veta mer om det vill säga elever i särskola. Att arbeta som ensam studie- och yrkesvägledare kan säkert kännas som om att arbetsuppgifterna överväldigar en oavsett vilken skola man arbetar på. En studie- och yrkesvägledare beskrev arbetet med en särskoleelev som tre allmänna elever. Tidspress och annat spelar säkert roll i arbetet som studie- och yrkesvägledare och att då ha ett samarbete med arbetsförmedlingen kan både underlätta för studie- och yrkesvägledaren yrkesmässigt samt försäkra att alla elever får den vägledning de har rätt till.

Vi blev förvånade över att inte fler elever arbetar efter studenten eller studerar men vi blev positivt överraskade att många av eleverna får arbete på den plats de praktiserat eller

sommarjobbat. Erfarenheterna från gymnasiet är därför betydande för förberedelserna inför vuxenlivet, vilket vi anser är väldigt bra speciellt då de flesta vägledarna ordnar praktikplatser till eleverna. På så sätt är studie- och yrkesvägledarnas insats väldigt bidragande till vuxenlivet. En studie och yrkesvägledare berättade att en elev som trivs bra gör bra på sin ung i sommar praktik, kan tillsammans med daglig verksamhet göra en överenskommelse om att vara där efter studenten. Efter ett år tar daglig verksamhet kontakt med eleven så att den får en möjlighet att kan komma ut i arbetslivet och inte fastna i daglig verksamhet. Daglig verksamhet samarbetar då med arbetsförmedlingen. Det visar tydligt att eleverna inte blir begränsade inom daglig verksamhet vilket vi anser är väldigt bra. En studie- och yrkesvägledare berättar att hon önskar ett större samarbete mellan arbetsförmedlingen och kommunen. Det får oss att fundera på hur pass sämre möjligheterna är för eleverna är i kommuner där samarbetet är mindre. Eleverna fastnar kanske inte daglig verksamhet och går miste om möjligheterna inom arbetslivet som de är berättigade till vilket vägledarna sa inte egentligen är meningen.

Vi blev även förvånade över att de flesta skolor vi besökte, inte har ett uppföljningssystem vilket vi tycker är synd. De flesta uppgifter de får är ifrån de elever som kommer för att besöka och berättar hur deras livssituation ser ut idag, eller som någon skolpersonal stött på eleverna ute på stan etc. En studie- och yrkesvägledare säger att kontakten mellan arbetsförmedlingen, daglig verksamhet och skolan gör att det blir en informell information om elevernas nuvarande situation. Det anser vi givetvis är något positivt men resultaten från vad som händer med eleverna efter gymnasiet hade kunnat vara säkrare och tydligare om uppföljningssystemen funnits. Förr bjöd skolan in elever som avslutat skolan berättade en vägledare för oss. Anledningen till varför skolor i allmänhet inte gör det förstår inte vi. Det är frågan om skolor har tid och resurser till det, men samtidigt så hade det varit ett bra sätt att få den informationen av eleverna om deras nuvarande livssituation. En frivillig inbjudan till elever som har avslutat skolan hade varit ett sätt tror vi att få den informationen. Det var enbart en studie- och yrkesvägledare som berättade för oss att på skolan hon arbetar på arbetar en grupp av skolans personal med uppföljning. Det är trist att skolor måste utgå från de få elever som berättar om deras livssituation efter gymnasiet i och med de inte talar för alla elever på skolan.

Några slutsatser vi gör är att vägledningsprocessen med särskoleelever skiljer sig lite från den process som sker med elever i allmänna skolan. Anpassad samtalsmetodik behövs, mer tydlighet i arbetet, och kontakten med arbetsförmedlingen. Alla elever förbereds inför vidare

studier och yrken, vägen dit ser lite annorlunda ut än för elever i gymnasiesärskolan. Sex studie- och yrkesvägledare vi har genomfört intervjuer med anser att studie- och yrkesvägledarprogrammet inte har förberett dem inför att arbeta i särskola.

Avslutningsvis känner vi oss nöjda med vår studie och med vårt resultat. Examensarbetet har gett oss en uppfattning om hur vägledningen ser ut inom gymnasiesärskolan, och det har ökat våra kunskaper, vilket vi tror kommer att bidra till att våra kompetenser kommer att utvecklas. Vi ser vårt examensarbete som en förberedelse för oss och andra blivande studie- och yrkesvägledare inför att arbeta med elever i gymnasiesärskolan.

8.1 Förslag till vidare studier

Vi tycker det är intressant om någon skulle studera vägledningen i gymnasiesärskolan från ett individperspektiv för att se hur eleverna ser på den förberedelse de får inför vuxenlivet. Vi hade även velat se studier på vuxna personer med utvecklingsstörning och hur deras studieliv respektive yrkesliv ser ut.

9 REFERENSLISTA

Litteratur

Bryman, Alan (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber

Dalen Monica (2008), *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups

Frithiof, Elisabeth (2007). *Mening, makt och utbildning: Delaktighetens villkor för personer med utvecklingsstörning*. Växjö universitet

Gillberg, Christopher & Hellgren, Lars (2000) *Barn och ungdomspsykiatri*. Stockholm: Natur & Kultur

Karlsson, Lars (2007). *Psykologins grunder*. Lund: Studentlitteratur

Keen, Kerstin (2002). *Kompetens vad är det?* Malmö: IDMANS förlag

Kutscher, Martin (2005) *Barn med överlappande diagnoser : ADHD, inlärningssvårigheter, Asperger, Tourette, bipolär sjukdom med flera*. Stockholm: Natur & kultur

Larsen, Ann Kristin (2009). *Metod helt enkelt: en introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerups

Lindh, Gunnel (1998). *Vägledningsboken*. Lund: Studentlitteratur

Lindh, Gunnel (2007) *Samtalet i studie- och yrkesvägledningsprocessen*. HLS Förlag, Institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan i Stockholm

Molin, Martin (2004). *Att vara i särklass: om delaktighet och utanför i gymnasiesärskolan*. Örebro universitet

Stern, Daniel N (2003). *Spädbarnets interpersonella värld: ett psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Stockholm: natur och kultur

Szönyi, Kristina (2005). *Särskolan som möjlighet och begränsning: elevperspektiv på delaktighet och utanförskap*. Stockholms universitet. Pedagogiska institutionen

Piaget, Jean (2006) *Barnets själsliga utveckling*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Tideman, Magnus (2000). *Perspektiv på funktionshinder och handikapp*. Lund: Studentlitteratur

Trost, Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur

Styrdokument

Skolverket (2009): *Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering*.

Beställningsnummer 09:1102

Lpo-94. Läroplan för det obligatoriska skolväsendet. Utbildningsdepartementet, Fritzes förlag. Stockholm, 1994.

Lpf-94. Läroplan för de frivilliga skolorna. Utbildningsdepartementet, Fritzes förlag. Stockholm, 1994.

Rapporter och uppdrag

Regeringsuppdrag om särskolan, oktober 2001

Kvalitet i särskola, en fråga om värderingar

Skolverket (1998) *Elever i behov av särskilt stöd*. Örebro

Statens offentliga utredningar (2004:98) *För oss tillsammans – om utbildning och utvecklingsstörning*

Elektroniska källor

Skolverket

<http://www.skolverket.se/sb/d/2413>

10-09-22

Nationalencycledin

<http://www.ne.se/lang/downs-syndrom> 10-09-23

<http://www.ne.se/lang/autism> 10-09-23

<http://www.ne.se/lang/utvecklingsst%C3%B6rning> 10-09-23

<http://www.ne.se/add> 10-09-23

Riksförbundet FUB- För barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning

<http://www.fub.se/fakta/orsakertillus/> 10-09-24

Vetenskapsrådet

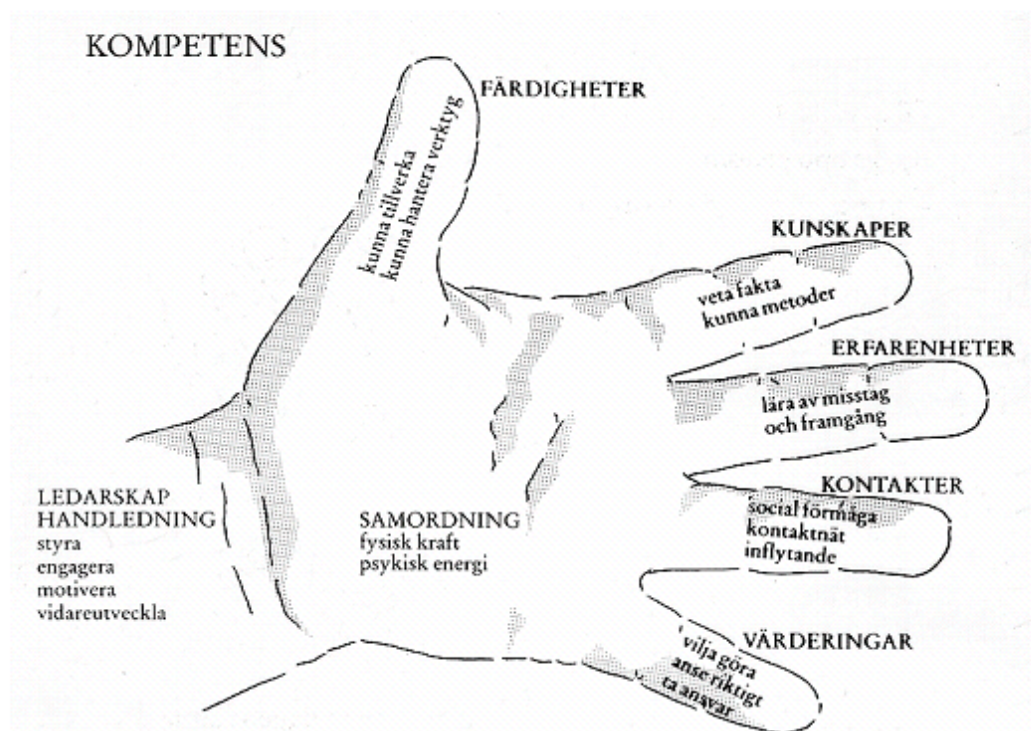
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> 10-10-17

Statistiska centralbyrån

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/UF0524_2007A01_BR_06_UF0107TAB.pdf

Habilitering och Hjälpmedel- en del av region Skåne

<http://www.skane.se/templates/Page.aspx?id=69334> (2010-12-07)

Figur 2. Illustration av Keens hand, av Carina Strandberg, s. 21
©Kerstin Keen, IDMANS förlag, Malmö. (Keen, 2003).

Kära studie- och yrkesvägledare!

Här kommer information som berör vårt examensarbete som vi gärna vill att ni tar del av innan intervjun.

Det finns vissa etiska vetenskapliga krav för forskning som man bör informera intervjupersonerna om, vilket vi gärna vill ta hänsyn till och därför vill informera Er om dessa. Punkterna har direkt kopierats från vårt examensarbete, så vi är alla är medvetna och införstådda om villkoren och rättigheterna gällande Er medverkan.

- ”Krav på samtycke”: Intervjupersonerna får bestämma om de ska vara med, hur länge de ska vara med och på vilka villkor de ska vara med. De ska kunna avbryta när som helst eller avböja att svara på en fråga utan att det ska medföra några negativa följder för dem.
- ”Krav på information”: Intervjupersonerna ska ta del av forskarnas generella plan för forskningen, syftet med forskningen, de metoder som kommer att användas, följder och risker som kommer att föras med, vilka som står för forskningarna, och att deltagarna får lov att när som helst avbryta medverkan och att deltagandet är helt och hållet frivilligt.

Vårt syfte med detta examensarbete är att få en klar bild över hur studie- och yrkesvägledning ser ut inom gymnasiesärskolan och hur eleverna förbereds inför vuxenlivet både när det gäller möjligheter till studier och till yrken. Vi vill även undersöka skillnader som kan finnas i vägledningen på gymnasiesärskola respektive allmän gymnasieskola. Vi kommer att intervjua Er och fyra andra studie- och yrkesvägledare i Skåne. Vi anser att det inte finns risker och följder med Er medverkan, eftersom vi kommer visa största hänsyn till anonymitet och er integritet.

- ”Krav på konfidentialitet”: Personuppgifterna ska försvaras så att inte obehöriga personer ska kunna ta del av dem. Alltså ska dessa uppgifter antecknas, lagras och avrapporteras.

- ”Nyttjandekravet”: De uppgifter vi inhämtat från de berörda studie- och yrkesvägledarna ska inte användas i annat syfte än det vi själva har informerat dem om, alltså ska informationen bara användas i vårt examensarbete.

Vi vill även ta hänsyn till att Ni arbetar med funktionshindrade och kommer därför inte skriva om detaljer om Era skolor.

Vi kommer självklart att skicka examensarbetet till Er i december men finns även att se på Malmö högskogskolas hemsida. Den kommer Ni att hitta på dspace.mah.se.

Vi vill slutligen tacka för Er medverkan, vilket inte hade kunnat vara genomförbart utan Er hjälp.

Med vänlig hälsning Blerta Murati och Emma Silow

INTERVJUGUIDEN

SYV på gymnasiesärskola

Bakgrund

- 1. Hur ser din utbildningsbakgrund ut? (Högskola, påbyggnad, kurser, fortbildningar)**
- 2. Hur länge har du arbetat som studie- och yrkesvägledare?**
- 3. Hur länge har du arbetat med elever inom gymnasiesärskolan?**

Kompetenser och arbetssätt

- 4. Vilka kompetenser anser du krävs för att arbeta med gymnasiesärskoleelever?**
- 5. Hur anser du att studie- och yrkesvägledarutbildningen har förberett dig inför att arbeta med elever i särskolan?**
- 6. Hur arbetar du med eleverna? (metoder, arbetssätt etc.)**
- 7. Vilka andra som arbetar på skolan arbetar med studie- och yrkesorientering?**

Eleverna på skolan

- 8. Vilka diagnoser har era elever?**
- 9. Hur upplever du att eleverna ser på den vägledning som erbjuds?**

Elevernas studie- och yrkesframtid

- 10. Hur förbereder ni eleverna inför arbetslivet och vidare studier?**
- 11. Vad händer med era elever efter att de har avslutat skolan?**